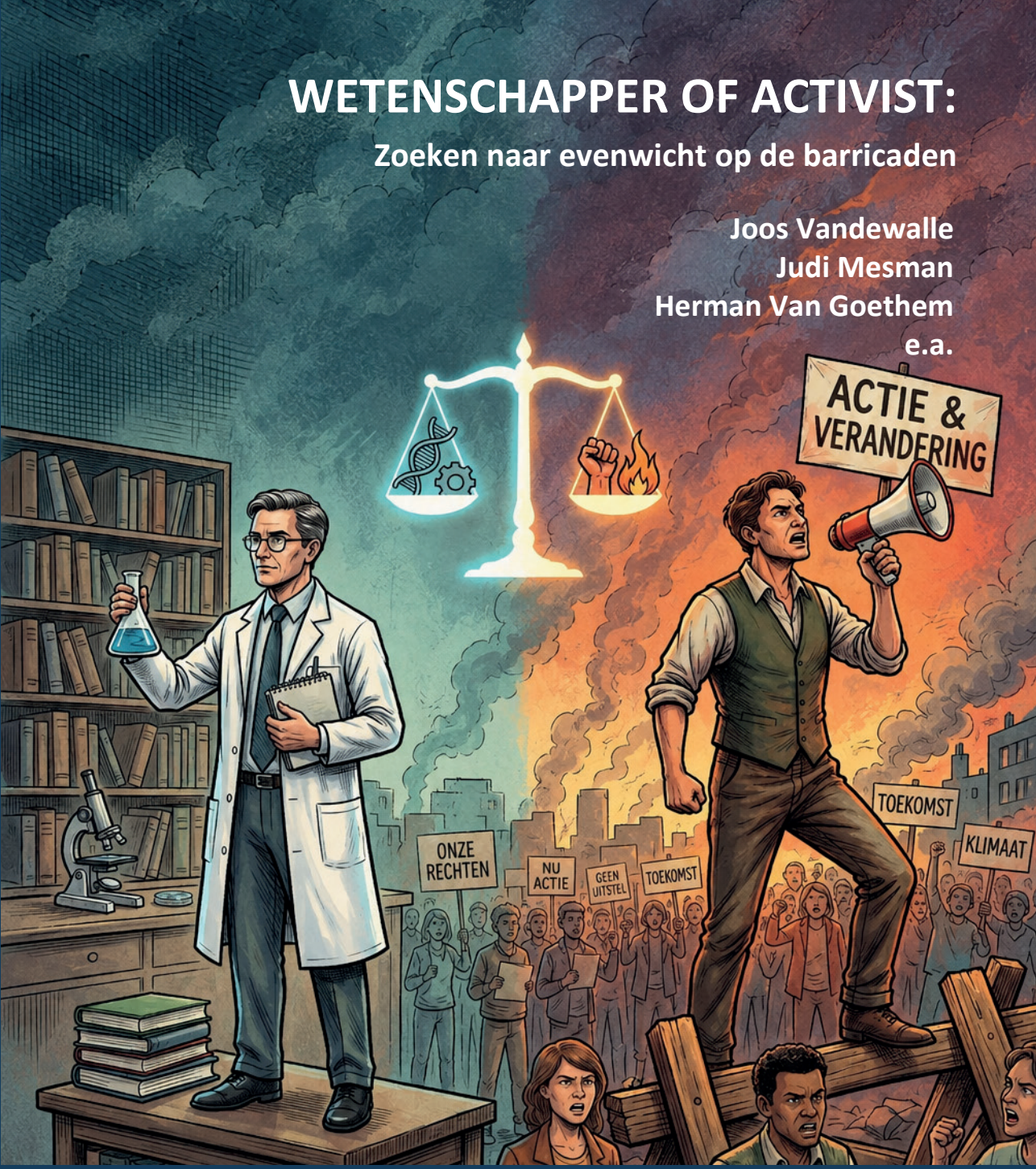
WETENSCHAPPER OF ACTIVIST:

Zoeken naar evenwicht op de barricaden

Joos Vandewalle
Judi Mesman
Herman Van Goethem
e.a.

KVAB STANDPUNTEN
97
Koninklijke Vlaamse Academie van België
voor Wetenschappen en Kunsten - 2026

WETENSCHAPPER OF ACTIVIST:
Zoeken naar evenwicht op de barricaden

KVAB Press

KVAB STANDPUNTEN
97

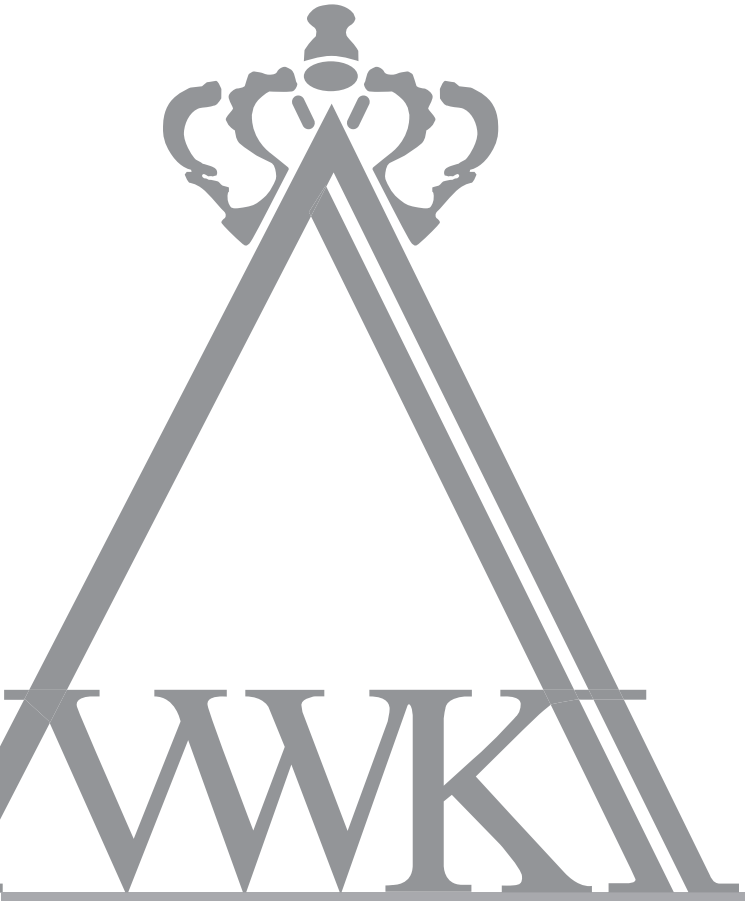
Concept cover: Francis Strauven
Opmaak cover en binnenwerk: Charlotte Dua
Afbeelding: AI-gegenereerd door Joos Vandewalle

De tekening van het Paleis der Academiën is een reproductie van het originele perspectief van Charles Vander Straeten in 1823. Jozef Cantré ontwierp het logo van de KVAB in 1947.

De KVAB Standpunten worden gepubliceerd door de Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten, Hertogsstraat 1, 1000 Brussel.
info@kvab.be - www.kvab.be

WETENSCHAPPER OF ACTIVIST:
ZOEKEN NAAR EVENWICHT OP DE BARRICADEN

Joos Vandewalle
Judi Mesman
Marleen Temmerman
Herman Van Goethem
Xavier Verhelst
Stefaan Walgrave
Patrick Willems

Gedeeltelijke reproductie is toegelaten mits uitdrukkelijke bronvermelding.
Partial reproduction is permitted provided the source is mentioned.

© Copyright 2026 KVAB
D/2026/0455/04
ISBN 9789065692405

Aanbevolen citeerwijze: Joos Vandewalle, Judi Mesman, Herman Van Goethem, e.a., *Wetenschapper of activist: Zoeken naar evenwicht op de barricaden*, KVAB Standpunt 97, 2026.

WETENSCHAPPER OF ACTIVIST:
ZOEKEN NAAR EVENWICHT OP DE BARRICADEN

INHOUD

Samenvatting 7

Executive summary 9

1. Inleiding: probleemstelling en situering
Joos Vandewalle 11

2. Voor wie wil de maatschappelijk betrokken wetenschapper geloofwaardig zijn? Intellectueel activisme in een onrechtvaardige wereld *Judi Mesman* *12*

3. Ervaringen met en aanbevelingen bij maatschappelijk engagement van onderzoekers: een persoonlijk verhaal *Marleen Temmerman* *17*

4. Academische vrijheid, maatschappelijk engagement en geloofwaardigheid
Herman Van Goethem *20*

5. Mag/moet een wetenschapper activistisch zijn? *Xavier Verhelst* *26*

6. Grenzen aan het wetenschappelijk activisme *Stefaan Walgrave* *29*

7. Het maatschappelijk engagement dat ik vanuit de wetenschap opneem
Patrick Willems *35*

8. Algemene besluiten en generieke aanbevelingen 43

9. Algemene referenties 45

Voorwoord

De Standpuntenreeks van de KVAB draagt bij aan een wetenschappelijk onderbouwd debat over actuele maatschappelijke en artistieke onderwerpen. De auteurs, leden en werkgroepen van de Academie, schrijven onder hun eigen naam, zelfstandig en in volledige intellectuele vrijheid. De kwaliteit van de gepubliceerde studies wordt gegarandeerd door de goedkeuring van één of meerdere klassen van de Academie. Dit Standpunt is goedgekeurd voor publicatie door de vergadering van de Jonge Academie op 7 juli 2026, de Klasse Technische Wetenschappen op 8 september 2026 en de Klasse Menswetenschappen op 19 september 2026.

Op 10 september 2025 organiseerde de Reflectiegroep Responsible Research & Innovation en Wetenschapsethiek (RRI&WE) een druk bijgewoonde studienamiddag over het thema “"Hoever kunnen wetenschappers gaan in hun maatschappelijk engagement zonder hun geloofwaardigheid te ondermijnen?" in een samenwerking van leden van de Jonge Academie (JA), de Koninklijke Academie voor Geneeskunde van België (KAGB), de Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten (KVAB) en de administratie WEWIS. De voorliggende teksten zijn het product van verdere reflectie over het onderwerp en een verdere uitwerking van de bijdragen van deze studienamiddag en de debatten die daar gevoerd werden, met het doel een verdiepend inzicht te leveren en waardevolle conclusies en aanbevelingen te kunnen formuleren.

Samenvatting

Het dilemma tussen maatschappelijk engagement en wetenschappelijke neutraliteit draait om de balans tussen expertise en objectiviteit. Wanneer wetenschappers zich op de barricaden begeven, ontstaat het risico dat het publiek hun feitelijke bevindingen verwart met persoonlijke normen en waarden. Met het aloude advies *"Schoenmaker, blijf bij je leest"* wordt benadrukt dat hun autoriteit voornamelijk rust op empirisch onderbouwde kennis, niet op politieke voorkeuren. Zodra een onderzoeker doorslaat naar puur activisme, kan dit de perceptie van onpartijdigheid beschadigen en het maatschappelijk vertrouwen in de wetenschap als geheel ondermijnen.

Toch hebben wetenschappers de ethische plicht om maatschappelijke risico's — zoals klimaatverandering, sociale media, AI of gezondheidscrises — helder te agenderen. Het cruciale evenwicht ligt in het transparant scheiden van feiten (wat we weten), opinies of meningen (wat we denken of aanvoelen) en beleidskeuzes (wat we moeten doen). Wetenschappers behouden hun geloofwaardigheid wanneer ze optreden als honest brokers: ze tonen de feiten, wijzen op scenario's en waarschuwen voor gevaren, maar laten de uiteindelijke normatieve besluitvorming over aan de democratie. Engagement versterkt hun rol zolang het gebaseerd blijft op de objectieve wetenschappelijke methode, openheid over onzekerheden en het vermijden van dogmatisme.

Vanuit meerdere disciplines zoals maatschappelijke verantwoordelijkheid en impact, gezondheidszorg, geschiedkunde, universitaire beleidsvoering, politicologie, hydrologie en waterbeheer, worden hier door gereputeerde leden van de Academie en de Jonge Academie waardevolle doorleefde inzichten beschreven. Er worden ook goede praktijken aangebracht, die zelfs tot voorzichtige conclusies kunnen leiden. Die meteen veralgemenen naar alle andere wetenschapsdomeinen is zeker niet voor de hand liggend, maar minstens nodigen ze de onderzoekers in andere domeinen uit om ze naar hun waarde en bruikbaarheid in hun eigen wetenschappelijke en maatschappelijke activiteiten te beoordelen.

Een centraal element in de bijdragen is de relatie tussen het maatschappelijk engagement en de wetenschappelijke expertise van de onderzoeker, met als leidraad het spreekwoord “Schoenmaker, blijf bij je leest”. De volgende aspecten komen aan bod in de discussie:

Maatschappelijke betrokkenheid: Wetenschappers hebben een signaalfunctie en kunnen hun onderzoeksresultaten gebruiken om urgente problemen, zoals onder meer klimaatverandering, AI en sociale media aan te kaarten.

Neutraliteit en betrouwbaarheid: Critici vrezen dat activisme de objectiviteit van wetenschappelijk onderzoek aantast, waardoor de wetenschap minder als een onafhankelijke en objectieve bron van kennis wordt gezien.

Verglijdende grens: De grens tussen 'feiten delen' en 'politieke actie' wordt vaker overschreden. Sommige wetenschappers vinden dat hun taak verder gaat dan enkel informeren. Ze is in die visie ook onderdeel van verantwoord burgerschap.

Transparantie: Activisme kan samengaan met betrouwbare wetenschap, mits de wetenschapper open en transparant is over de eigen standpunten en beslissingen. Wetenschappers die actievoeren, bijvoorbeeld in hun toga, krijgen zowel applaus voor hun zichtbaarheid als kritiek op hun activistische rol. De kritiek luidt dan dat ze hun academische autoriteit misbruiken om persoonlijke visies aan de man te brengen.

Multidisciplinariteit: De maatschappelijke problemen en wereldproblemen stellen zich over het algemeen niet in één precies domein, en moeten dus vanuit vele disciplines in een holistische systeemaanpak benaderd worden.

Hierbij enkele algemene aanbevelingen:

Voor de onderzoekers: Engagement en Integriteit

- Benut waar betekenisvol maatschappelijk engagement als kompas: Gebruik persoonlijke en maatschappelijke betrokkenheid als een legitieme en waardevolle drijfveer voor het formuleren van relevante onderzoeksvragen.
- Waak over methodologische objectiviteit: Garandeer dat de uitvoering en analyse van het onderzoek strikt onafhankelijk en volgens de regels van de discipline gebeuren, ongeacht de initiële motivatie.
- Onderscheid academische vrijheid van persoonlijke mening: Erken dat academische vrijheid een professioneel recht is dat onlosmakelijk verbonden is met wetenschappelijke integriteit. Waar de vrijheid van meningsuiting de democratie dient, kadert de academische vrijheid binnen de vooruitgang van kennis via methodologische verantwoording.

Voor de onderzoekers: Communicatie en Impact

- Communiceer met nuance en transparantie: Formuleer wetenschappelijke bevindingen helder en toegankelijk voor het brede publiek en overheden. Wees expliciet over de maatschappelijke impact van inzichten, maar benoem daarbij ook consequent de onzekerheden en de grenzen van de huidige kennis.

Voor beleidsmakers en universiteiten

- Bescherm de professionele standaard: Faciliteer een klimaat waarin het onderscheid tussen wetenschappelijk onderbouwde standpunten (academische vrijheid) en persoonlijke opinies gerespecteerd wordt, om de publieke geloofwaardigheid van de wetenschap te bewaken.

Voor financieringsinstellingen en instituten

- Veranker wetenschapscommunicatie in de loopbaan: Waardeer en honoreer onderzoekers die actief inzetten op wetenschapscommunicatie. Maak dit waar betekenisvol een integraal en meetbaar onderdeel van zowel carrière-evaluaties als de beoordeling van projectaanvragen.

Executive summary

The dilemma between societal engagement and scientific neutrality revolves around the balance between expertise and objectivity. When scientists take to the barricades, there is a risk that the public will confuse their factual findings with personal norms and values. The time-honoured adage "*Let the cobbler stick to his last*" in this case means that scientists' authority rests mainly on evidence-based knowledge, not on political preferences. Once a researcher veers towards pure activism, this can damage the perception of impartiality and undermine public trust in science as a whole.

Nevertheless, scientists have an ethical duty to put societal risks — such as climate change, social media, AI or health crises — on the agenda. The crucial balance lies in transparently separating facts (what we know), opinions (what we think or feel) and policy choices (what we should do). Scientists retain their credibility when they act as honest brokers: they show the facts, point to scenarios and warn of dangers, but leave the final normative decision-making to democracy. Engagement strengthens their role as long as it remains based on the objective scientific method, openness about uncertainties and the avoidance of dogmatism.

From multiple disciplines such as social responsibility and impact, health care, history, university policy, political science, hydrology and water management, reputable members of the Academy and the Young Academy provide valuable insights based on experience. Good practices are also introduced, which lead to cautious conclusions. Generalizing these conclusions to apply to other scientific domains is certainly not evident, but at least they invite researchers in other domains to assess their value and usefulness in their own scientific and societal activities.

A central element in the contributions is the relationship between the societal commitment and the scientific expertise of the researcher, with the adage "Let the cobbler stick to his last" as a guideline. The following aspects are discussed:

Societal involvement: Scientists have a signalling function and can use their research results to address urgent problems, such as climate change, AI and social media, among others.

Neutrality and reliability: Critics fear that activism affects the objectivity of scientific research, making science less of an independent and objective source of knowledge.

Shifting boundary: The line between 'fact-sharing' and 'political action' is sometimes crossed. Some scientists feel that their task goes beyond merely informing. Within that view, activism is also part of responsible citizenship.

Transparency: Activism can go hand in hand with reliable science, provided that the scientist is open and transparent about his or her own views and decisions. Scientists who campaign while wearing their academic gowns receive both applause for their visibility and criticism of their activist role. The criticism is that they abuse their academic authority to sell personal views.

Multidisciplinarity: Societal problems and world issues do not as a rule arise in one precise domain and must therefore be tackled using methodologies and frameworks from many disciplines in a holistic approach.

Here are some general recommendations:

For the researchers: Commitment and Integrity

- Use meaningful societal engagement as a compass: Make personal and societal engagement a legitimate and valuable driving force for formulating relevant research questions.
- Ensure methodological objectivity: Ensure that the conduct and analysis of the research are carried out strictly independently and according to the rules of the discipline, regardless of the initial motivation.
- Distinguish academic freedom from opinion: Recognize that academic freedom is a professional right that is inextricably linked to academic integrity. Where freedom of expression serves democracy, academic freedom is part of the advancement of knowledge through methodological accountability.

For the researchers: Communication and Impact

- Communicate with nuance and transparency: Formulate scientific findings clearly and in an accessible way when addressing the public and governments. Be explicit about the social impact of insights, but also consistently mention the uncertainties and limits of current knowledge.

For policymakers and universities

- Protect the professional standard: Create a climate in which the distinction between scientifically based outcomes (with respect for academic freedom) and personal opinions is upheld, in order to safeguard the public credibility of science.

For funding and academic institutions

- Embed science communication in the academic career: Appreciate and reward researchers who actively engage in science communication. Make this an integral and measurable part of both career evaluations and project application assessments.

1. Inleiding: probleemstelling en situering

Joos Vandewalle, Prof. dr ir Emeritus KU Leuven, lid KVAB KTW, Voorzitter Reflectiegroep Responsible Research and Innovation & Wetenschapsethiek.

Moeten wetenschappers veilig in hun ivoren toren blijven, of is het juist hun plicht om de barricaden op te gaan? In een tijd van urgente crises, zoals de klimaatverandering, sociale media, AI, covid… rust er een zware druk op de wetenschap. De samenleving en het beleid verwachten niet alleen feiten, maar ook richting. Toch roept dit een fundamentele vraag op: hoever kan een onderzoeker gaan in zijn/haar maatschappelijk engagement zonder zijn/haar wetenschappelijke geloofwaardigheid te verliezen? Waar eindigt de objectieve analyse en begint het persoonlijke activisme?

In de bijdragen die volgen, nemen zes erkende onderzoekers u mee naar het hart van dit dilemma. Vanuit hun eigen praktijkervaring reflecteren zij op de complexe rollen die zij vervullen in het publieke debat. Zij onderzoeken het wankele evenwicht tussen het delen van kennis enerzijds en politieke actie anderzijds. Zij werpen de vraag op of een 'toga op de barricaden' de wetenschappelijke autoriteit versterkt of juist ondermijnt. Is het mogelijk om tegelijkertijd een objectieve expert, een scherpe columnist én een betrokken burger te zijn?

Deze teksten zijn de vrucht van rijke eigen ervaring van elk van de auteurs en een diepgaand debat tussen hen. In deze dialoog hebben zij elkaars visies uitgedaagd en aangescherpt, zoekend naar antwoorden op de spanningen die ontstaan in het contact met media, burgers en beleid. Activisme door wetenschappers, zoals deelname aan demonstraties (bijv. Extinction Rebellion), zorgt voor een diepgaand debat over de rol van de wetenschap. Voorstanders zien het als noodzakelijke maatschappelijke betrokkenheid en kennisbenutting, terwijl tegenstanders waarschuwen dat het de neutraliteit van de onderzoeker en de geloofwaardigheid van de wetenschap kan schaden. De rode draad in hun relaas is de noodzaak van volledige transparantie: activisme kan samengaan met betrouwbare wetenschap, mits de onderzoeker eerlijk is over zijn/haar waarden en de onvermijdelijke wetenschappelijke twijfel.

Het resultaat is een rijkgeschakeerd palet aan inzichten dat verder gaat dan de theorie. Door hun persoonlijke getuigenissen te delen, bieden de auteurs een eerlijke blik op de uitdagingen waar de moderne wetenschapper voor staat, gaande van de druk om wervend te communiceren met het oog op financiering tot de moed die nodig is om de brug te slaan tussen feiten en actie. Deze bundeling van bijdragen nodigt de lezer uit om mee na te denken over hoe we de autoriteit en de essentiële rol van de wetenschap nu en in de toekomst kunnen borgen in een wereld waar het engagement meer en meer gewaardeerd wordt. Dit thema heeft zowel in de ruimere context als in de recente jaren al heel wat debatten, discussies, diepere inzichten geleverd (zie literatuur in Sectie 9). Het is evenwel niet de bedoeling om hier de historische context en de externe debatten te beschrijven. Hier worden de auteurs met hun inzichten, ervaringen en getuigenissen aan het woord gelaten. Bovendien is gekozen om de auteurs elk in hun Sectie sprekende aanbevelingen te laten formuleren, naast meer generieke aanbevelingen over het thema die gegroepeerd staan in Sectie 8.

2. Voor wie wil de maatschappelijk betrokken wetenschapper geloofwaardig zijn? Intellectueel activisme in een onrechtvaardige wereld

Judi Mesman, Universiteitshoogleraar maatschappelijke verantwoordelijkheid en impact, Universiteit Leiden, lid van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen KNAW, winnaar van de Stevinpremie 2021.

Laat ik beginnen met het goede nieuws: het vertrouwen van Nederlandse burgers in de wetenschap kan al jarenlang als ruim voldoende worden bestempeld volgens de peilingen van het Rathenau Instituut.[1] Het vertrouwen in de wetenschap is in Nederland hoger dan het vertrouwen in de rechtsspraak, de journalistiek en de politiek. Ook in Vlaanderen is het publieke vertrouwen in de wetenschap solide, zo blijkt uit de jaarlijkse wetenschapsbarometer van de overheid.[2] Blijkbaar leidt het maatschappelijk engagement van wetenschappers niet tot zodanige zorgen dat het algemene vertrouwen in de wetenschap erdoor wordt geschaad. Dat betekent natuurlijk nog niet dat het vertrouwen in en de geloofwaardigheid van individuele wetenschappers niet geschaad zouden kunnen worden door maatschappelijk engagement. Voor zover ik kan zien zijn er geen studies die dit verband empirisch hebben onderzocht. Wel bestaan er vele inhoudelijke reflecties op de *scholar-activist*: kort samengevat de wetenschapper die zich ook inzet voor maatschappelijke kwesties. Hierover later meer.

Laat ik – zoals een goede wetenschapper betaamt – beginnen met het ontleden van de vraag. Deze suggereert dat er gradaties van maatschappelijk engagement zijn ('hoe ver'). Ik doe een poging mogelijke gradaties te benoemen in oplopende mate van 'verregaandheid'.

Op het minst verregaande niveau hebben we wetenschappers die maatschappelijke vraagstukken onderzoeken en dus tot op zekere hoogte maatschappelijk geëngageerd zijn, maar daarover buiten wetenschappelijke publicaties niet of nauwelijks communiceren. Dan zijn er wetenschappers die adviesrapporten voor beleid schrijven op basis van wetenschappelijke inzichten en daarmee al een stapje verder de maatschappij in treden dan de eerste groep. Als deze wetenschappers zich ook in de media uitspreken over deze adviezen en een breder publiek bereiken, wordt het engagement waarschijnlijk alsnog verregaander gezien. Wetenschappers die (*participatory*) action research doen hebben maatschappelijke betrokkenheid en interventie ingebed in de methode van onderzoek nog zonder dat ze zich in het publieke debat hebben gemengd. Op de meest verregaande trede van maatschappelijk engagement staan naar ik vermoed de wetenschappers die veelvuldig in de media optreden en daarbij stevige stellingname niet schuwen. Of zijn het de wetenschappers die in toga demonstreren op het Malieveld of de A12? En maakt het uit of ze zich uitspreken over kwesties binnen of buiten hun eigen vakgebied? Doet de toon ertoe?

[1] Rathenau Instituut (2025). Vertrouwen in de wetenschap. Enquête 2025. https://sl1nk.com/6odlwl6
[2] Vleminckx, D. & Verhoeven, H. (2024). Wetenschapsbarometer 2024. https://sl1nk.com/dwh3em8

Mijn indruk is dat de geloofwaardigheid van een wetenschapper niet zozeer (of in ieder geval niet alleen) wordt bepaald door de manier waarop deze communiceert in het publieke domein, maar door het onderwerp waarover deze zich in het debat mengt. Neem de demonstraties van wetenschappers in Nederland tegen de bezuinigingen op het hoger onderwijs, geleid door onder andere de actiegroep WO in actie waarvan het logo een witte vuist in een rood vierkant is. Tijdens deze betogingen worden luid leuzen geroepen en kritische spandoeken en protestborden omhooggehouden. Ook in het dagelijks academisch verkeer zijn deze activistische wetenschappers te herkennen aan het rode vierkantje dat ze op hun toga spelden of in hun LinkedIn profiel hebben opgenomen. Ik geloof niet dat ik ergens serieuze kritische geluiden uit de samenleving heb gehoord over dit type activisme van wetenschappers. Of de protesterende wetenschappers nu wel of geen expertise hebben op het gebied van financiën, bestuurskunde, of overheidsbeleid maakte niet uit. Protesteren tegen bezuinigingen in de eigen sector is een breed geaccepteerd verschijnsel. *So far so good*.

Er zijn ook wetenschappers die zich vanuit hun expertise voor een maatschappelijk thema inzetten: medische wetenschappers die willen bijdragen aan de volksgezondheid door bijvoorbeeld een vapeverbod voor jongeren te bepleiten, of pedagogen die zich in de media uitspreken over kindermishandeling en zich hard maken voor investering in preventie. Wetenschappers die zich bij hun leest houden dus en bijdragen aan het publieke debat vanuit hun wetenschappelijke expertise. Ook deze uitingen van maatschappelijk engagement worden doorgaans door het algemene publiek geaccepteerd. Men kan het niet eens zijn met de voorgestelde oplossingen voor de geschetste problemen, maar over dit soort thema's mogen wetenschappers in het publieke debat meestal zonder risico op geloofwaardigheidsverlies meepraten. Deze wetenschappers worden zelden beschuldigd van ideologische vooringenomenheid op basis waarvan diskwalificatie kan worden geëist.

Zodra wetenschappers vanuit hun expertise spreken over meer controversiële thema's zoals het klimaat, migratie of geopolitiek wordt die publieke waardering al minder vanzelfsprekend. Deze thema's worden breed geassocieerd met bepaalde ideologische stromingen met een licht ontvlambare politieke lading die al snel leidt tot (de perceptie van) bevooroordeelde kampen, ook als de redeneringen van de wetenschappers goed onderbouwd worden door onderzoek. Mijn eigen onderzoek gaat over sociale (on) rechtvaardigheid, over racisme, seksisme, homofobie. Alleen al die aandachtsgebieden maken mij verdacht in de ogen van rechts Nederland en anderen die het rood voor de ogen wordt zodra deze onderwerpen benoemd worden.

Na vrijwel elke media-uiting over mijn onderzoek gaat het los op sociale media en krijg ik lelijke berichten in mijn inbox. Dat het belachelijk is dat hier belastinggeld naar toe gaat, maar ook veel naardere boodschappen die ik hier niet zal herhalen. Deze burgers (en ongetwijfeld bepaalde politici en beleidsmakers) vinden wetenschappers zoals ik in het geheel niet geloofwaardig omdat de thema's waarnaar ik onderzoek doe hen onwelgevallig zijn. De wetenschappelijke onderbouwing van mijn beweringen en standpunten is voor deze mensen volstrekt niet relevant. Er wordt in zulke lelijke berichten ook nogal eens verwezen naar mijn vrouw-zijn en soms naar mijn van-kleur-zijn. Het maakt dus niet alleen uit wat de wetenschapper zegt en waarover, maar ook wie de wetenschapper is. Dat gegeven is overigens in overeenstemming met wetenschappelijk

onderzoek waaruit blijkt dat vrouwelijke wetenschappers en wetenschappers van kleur minder geloofwaardig worden gevonden in hun rol als experts.[3]

Al met al lijkt het erop dat de hoeveelheid of het type maatschappelijk engagement niet doorslaggevend is voor een mogelijke geloofwaardigheidsval van de wetenschapper. Het onderwerp waarover de wetenschapper zich uitspreekt (al dan niet controversieel en/ of geassocieerd met een politieke stroming) en de identiteit van de wetenschapper zijn daarin zeker zo bepalend.

Dat brengt me bij het begrip geloofwaardig in de vraag van de KVAB. Door wie wil de wetenschapper eigenlijk geloofwaardig worden gevonden? Ik ben in de ogen van (extreem) rechts geen geloofwaardige wetenschapper. Is dat erg? Voor mij is dat antwoord nee. Mijn onderzoek en media-optredens zijn niet ingegeven door een wens om rabiate racisme-ontkenners te overtuigen. De astronoom die niet serieus wordt genomen door flat earthers zal daar ook niet van wakker liggen, vermoed ik. Sterker nog, als ik mijn boodschappen over racisme zodanig zou moeten formuleren dat racisten mij ineens serieus gaan nemen, dan verlies ik mijn geloofwaardigheid in heel andere gelederen van de samenleving. Dan ben ik niet meer geloofwaardig voor mensen die (on) rechtvaardigheid een belangrijk thema vinden en graag horen wat daarover de nieuwste wetenschappelijke inzichten zijn. Dat zou ik veel erger vinden. Of geloofwaardigheid nastrevenswaardig is hangt dus ook af van het beoogde publiek.

Terug naar de vraag of het uitmaakt of een wetenschapper zich in het publieke debat mengt over vraagstukken binnen of buiten het eigen kennisdomein. Intuïtief zullen veel mensen zeggen dat het beter is als een wetenschapper zich bij de eigen leest houdt. Ik kan me grotendeels vinden in dat standpunt. Ik doe in het openbaar zelden uitspraken over zaken die ik niet zelf onderzoek of waarover ik de staat van de wetenschap onvoldoende ken. Als ik me dan toch waag aan een mening of speculatie over thema's die binnen mijn brede expertisegebied vallen dan zeg ik dat erbij. Wel zo veilig. Maar die veiligheid zit me ook niet helemaal lekker. Heeft iemand die tot de intellectuele elite behoort niet een bredere verantwoordelijkheid? Om Edward Said te citeren:

"The intellectual is an individual endowed with a faculty for representing, embodying, articulating a message, a view, an attitude, philosophy or opinion to, as well as for, a public. And this role has an edge to it, and cannot be played without a sense of being someone whose place it is publicly to raise embarrassing questions, to confront orthodoxy and dogma (rather than to produce them), to be someone who cannot easily be co-opted by governments or corporations, and whose raison d'être is to represent all those people and issues that are routinely forgotten or swept under the rug."[4]

Zijn het in de geschiedenis niet meestal de intellectuelen die – samen met journalisten en kunstenaars – de aanjagers zijn van revoluties, van verzet tegen onrecht, ongeacht hun specifieke opleiding of expertise? Het anti-intellectualisme van sommige autoritaire en populistische bewegingen kan ook in dat licht begrepen worden.

[3] Eom, D., Molder, A. L., Tosteson, H. A., Howell, E. L., DeSalazar, M., Kirschner, E., ... & Scheufele, D. A. (2025). Race and gender biases persist in public perceptions of scientists' credibility. *Scientific Reports*, *15*(1), 11021.
[4] Said, E. (1994). *Representations of the intellectual. The 1993 Reith lectures.* New York: Random House.

Een intellectueel is volgens Wikipedia "een persoon met een grote algemene ontwikkeling en een goed ontwikkeld oordeelsvermogen, die betrokken is bij het wetenschappelijk, maatschappelijk en cultureel debat." Kenmerken die de intellectueel worden toegedicht zijn onafhankelijkheid, kritisch denkvermogen en – daar hebben we het – engagement. Zo bezien zijn niet alle wetenschappers vanzelf ook intellectuelen. En lang niet alle intellectuelen zijn wetenschappers. Toch is er gezien de kenmerken van wetenschappers en intellectuelen reden om een grote mate van overlap tussen deze twee menstypen te veronderstellen. Wanneer de wetenschapper zich de rol van (publiek) intellectueel aanmeet, is maatschappelijk engagement en deelname aan het publieke debat volstrekt passend, of de thema's nu binnen of buiten de eigen discipline of het eigen onderzoeksgebied liggen. Patricia Hill Collins noemde dat intellectueel activisme: *"utilizing scholarly skills to advance social justice"*.[5]

Dat intellectueel activisme is ook kenmerkend voor de *scholar activist* die ik eerder noemde. Er is veel geschreven over deze figuur in de wetenschap, maar een eenduidige definitie is niet voorhanden. De *scholar activist* kenmerkt zich in ieder geval door maatschappelijk engagement gericht op het bewerkstelligen van sociale verandering. De communicatiestijl van de *scholar activist* is meestal toegankelijk, zodat een breed publiek kan worden bereikt.[6] Net als de intellectueel kenmerkt de *scholar activist* zich doorgaans door kritisch verzet tegen de gevestigde orde en dominante normen die verantwoordelijk worden gehouden voor onrechtvaardigheid en onderdrukking.[7] Dit type beschrijvingen zien we ook terug in definities van de publieke intellectueel en suggereren een links-progressief profiel. Mensen die verandering nastreven in plaats van tradities te willen beschermen. Zij zijn voorstander van *speaking truth to power*: zich uitspreken tegen onderdrukkende machthebbers om de wereld die propaganda verbergt bloot te leggen (cf. Said).

Toch zijn er ook meer conservatieve publieke intellectuelen (die zich overigens zelden *scholar activist* noemen) die juist vinden dat de 'linkse elite' nu de gevestigde orde vertegenwoordigt en in het debat een terugkeer naar traditionele normen bepleiten en ageren tegen 'wokisme'.[8] Wie nu eigenlijk de macht heeft wordt opvallend vaak een kwestie van perspectief gevonden. Volgens de een zijn universiteiten linkse bolwerken met woke agenda's waarin de rechtse wetenschapper gemarginaliseerd wordt, terwijl volgens de ander universiteiten neoliberale fabrieken zijn waar patriarchale en neokoloniale praktijken de boventoon voeren. De genderneutrale wc is voor de één het bewijs voor linkse macht terwijl het voor de ander een performatieve druppel op een gloeiende plaat is. Ik heb hierover eerder geschreven en stelde dat een wetenschapper met ambitie vooral veel heeft te winnen bij conformiteit en behoudzucht, niet bij het kritisch bevragen van de macht der gewoonte in de academische wereld.[9]

Maar ik dwaal een beetje af, dus tijd om terug te gaan naar de hoofdvraag: Hoe ver kunnen wetenschappers gaan in hun maatschappelijk engagement zonder hun geloofwaardigheid

[5] Collins, P.H. (2012). *On intellectual activism.* Temple University Press.
[6] Bashiri, F. (2023). Conceptualizing scholar-activism through scholar-activist accounts. In: P. Mattson, E. Perez Vico, L. Salö (Eds). *Making universities matter: Collaboration, engagement, impact* (pp 61-97). Springer.
[7] ibid
[8] Denk bijvoorbeeld aan het werk van Jonathan Haidt of Sebastien Valkenberg.
[9] Mesman, J. (2022). Antwoord op de vraag: 'bedreigt woke de academische vrijheid?' https://sl1nk.com/uy0br09

te ondermijnen? Als empirische vraag is deze vooralsnog niet beantwoord door onderzoek. Als meer filosofische of normatieve vraag is deze meervoudig te beantwoorden afhankelijk van de gehanteerde definitie van maatschappelijk engagement, het publiek waarvoor men geloofwaardig wil zijn en de ideologische positie van de beschouwer. Ik ben ten aanzien van mijn eigen keuzes door de jaren opgeschoven naar een steeds permissiever antwoord. De verschuiving van mijn onderzoeksagenda van mainstream pedagogiek naar vraagstukken rond racisme is daarvan oorzaak én gevolg. Het zeer lezenswaardige boek *Anti-racist scholar-activism* vind ik inspirerend omdat het alle facetten en valkuilen van *scholar activism* helder analyseert maar ook durft te staan voor de noodzaak van niet neutraal zijn en bij te dragen aan sociale verandering in een onrechtvaardige wereld.[10]

De publieke intellectueel en de scholar activist zijn opvallend vaak mannen. Dat is geen toeval. Er is behoorlijk wat moed voor nodig om als vrouwelijke wetenschapper deel te nemen aan het publieke debat over sociale kwesties, aangezien zij vaker te maken krijgt met beledigingen en bedreigingen na een publiek optreden.[11] Ik voel mij echter gesterkt door de woorden van Maya Angelou die ik regelmatig aanhaal: *"Courage is the most important of all virtues, because without courage one cannot practice any other virtue consistently."*[12] Die moed wordt ook aangewakkerd en geïnspireerd door mijn twee oudste volwassen kinderen die hun maatschappelijk engagement en activisme op bewonderenswaardige wijze vorm geven in een veel complexere werkelijkheid dan die van de wereld waarin ik als jongvolwassene activist was.[13] In hun woorden: "Jij hebt een machtspositie en dan moet je je inzetten."[14]

Ten slotte zijn de woorden van de Braziliaanse pedagoog Paulo Freire voor mij een inspiratiebron:

"The more radical the person is, the more fully he or she enters into reality so that, knowing it better, he or she can better transform it. This individual is not afraid to confront, to listen, to see the world unveiled. This person is not afraid to meet the people or to enter into dialogue with them. This person does not consider himself or herself the proprietor of history or of all people, or the liberator of the oppressed; but he or she does commit himself or herself, within history, to fight at their side."[15]

Spreken én luisteren om het gordijn opzij te schuiven en onrecht zichtbaar te maken en te bestrijden. Als wetenschapper, als intellectueel, als mens, als moeder.

[10] Joseph-Salisbury, R. & Connelly, L. (2021). *Anti-racist scholar-activism.* Manchester University Press.
[11] Zoals ook NWO opmerkt en uit onderzoek blijkt: Yelin, H., & Clancy, L. (2024). 'I Have a Folder in My Email Called Hate Mail': Academic Public Engagement, Digital Hate and the Unequally Distributed Risks of Visibility. *New Formations, 110*(110-111), 187-206.
[12] Angelou, M. (2008). Graduation speech at Cornell University.
[13] Zie daarover ook het essay dat ik met mijn twee oudste kinderen schreef voor S&D: https://l1nq.com/jdg0f81
[14] Zie daarover ook een interview dat ik gaf voor OPZIJ: https://l1nq.com/32h5xq0
[15] Freire, P. (1970). Pedagogy of the oppressed.

3. Ervaringen met en aanbevelingen bij maatschappelijk engagement van onderzoekers: een persoonlijk verhaal.

Marleen Temmerman Gewoon Hoogleraar emerita Gynaecologie-Verloskunde, Universiteit Gent, Directeur Centre of Excellence for Women and Child Health, Aga Khan University (Kenia). Ze ontving in 2014 de Gouden Penning van KVAB.

Communicatie rond wetenschappelijk onderzoek is heel belangrijk en verdient meer aandacht. De taak van onderzoekers en onderzoeksinstellingen is in de eerste plaats onderzoek te verrichten van hoge kwaliteit, dat te publiceren en te vertalen naar de maatschappij. Publicaties zijn normaliter 'geaudit' of zoals dat in onze wereld heet ondergaan '*peer review*' waarbij de methodologie, de resultaten en de besluiten grondig onderzocht worden. Betrouwbare data zijn essentieel voor ontwikkeling, innovatie en sturing. Wetenschappers zijn echter niet altijd goed opgeleid om de resultaten van hun onderzoek op een duidelijke manier te communiceren met een breed publiek, alhoewel daar de laatste jaren veel verbetering te noteren valt. Belangrijk is ook het ondersteunen van Open Access als middel om toegang tot wetenschappelijke informatie te verbeteren.

Iedereen is het waarschijnlijk eens met deze inleiding maar de toepassing van deze stelling hangt uiteraard af van heel wat factoren zoals onder andere politiek, religie, cultuur en maatschappelijk kader. Voor wetenschappers met maatschappelijk engagement is de eerste plicht de stellingen te onderbouwen met - in de mate van het mogelijke - '*evidence-based data*', en die duidelijk te communiceren. Niet onderbouwde communicaties zijn meningen, al dan niet meer waard dan de mening van niet-wetenschappers.

Maatschappelijk geëngageerde wetenschappers zijn dikwijls ook '*advocates*' en/of '*activists*' die op basis van hun bevindingen en/of die van hun collega's, willen en kunnen bijdragen tot maatschappelijke en politieke debatten. Daarom is het zo belangrijk dat dit samengaat met stevige communicatievaardigheden en bereidheid om te luisteren en na te denken over de argumenten van anderen.

Om dit te illustreren wil ik een ervaring van 2012 delen, toen ik als WGO Directeur van het Departement Reproductieve Gezondheid, WereldGezondheidsOrganisatie (WGO) een WGO-resolutie technisch ondersteunde, over de rol van de gezondheidssector in het voorkomen en behandelen van gender-gerelateerd geweld. Een makkelijke opdracht dachten we, gezien er al een UN-definitie bestond van '*gender-based violence*' goedgekeurd door de United Nations (UN) in 1993.

De officiële definitie van geweld tegen vrouwen werd door de Verenigde Naties aangenomen in de Verklaring inzake de uitbanning van geweld tegen vrouwen (resolutie 48/104 van december 1993).[16] *"Elke daad van gendergerelateerd geweld die resulteert in, of waarschijnlijk zal resulteren in, fysieke, seksuele of psychologische schade of leed voor vrouwen, inclusief bedreigingen met dergelijke daden, dwang of willekeurige vrijheidsbeneming, ongeacht of dit in het openbaar of in de privésfeer plaatsvindt."*

[16] http://www.un-documents.net/a48r104.htm

Desondanks werd het vlug duidelijk, tijdens de debatten met vertegenwoordigers en diplomaten van de verschillende regio's in Genève 2012, dat de definitie uit 1993 ongeveer 20 jaar later voor velen niet meer aanvaardbaar was. Er kwam namelijk verzet tegen '*marital rape*' (verkrachting binnen het huwelijk) en '*child marriage*' (kind huwelijk) als deel van de definitie van gender-gerelateerd geweld. Tijdens de debatten in 2012 bleek dat een aantal invloedrijke landen – voornamelijk Midden-Oosten en Afrika – vond dat er binnen het huwelijk geen sprake kon zijn van verkrachting en dat kind huwelijken bescherming, veiligheid en structuur bieden aan jonge meisjes. Ook de terminologie 'seksuele en reproductieve gezondheid en rechten' (*sexual and reproductive health and rights -SRHR*) moest eraan geloven. Belangrijk was dus een synthese te maken van de gevolgen van gender gerelateerd geweld in die specifieke situatie en die op een objectieve manier naar voor te brengen in de vele debatten.

Na maandenlange discussies, blokvorming en patstellingen hebben we de resolutie erdoor gekregen door voornamelijk te debatteren aan de hand van wetenschappelijke gegevens. De WGO publiceerde baanbrekende documenten waarin geweld tegen vrouwen werd erkend als een ernstig volksgezondheidsprobleem en een schending van de mensenrechten. Het resultaat was dat de WGO een historische resolutie heeft aangenomen die staten verplicht de rol van gezondheidszorgvoorzieningen te versterken bij het aanpakken van geweld, in het bijzonder tegen vrouwen, meisjes en kinderen. Resolutie WHA67.15 (2014)

Het was een stap in de goede richting, maar we moesten toch toegevingen doen: in de definitieve tekst mocht niet worden verwezen naar de oorspronkelijke VN-definitie van 1993.

Gelijk hebben is niet hetzelfde als gelijk krijgen, daarvoor is diplomatie en vooral sterke wetenschappelijke onderbouw nodig. Een ander voorbeeld dat aantoont dat ontegensprekelijke wetenschappelijke gegevens niet altijd volstaan, zijn de eindeloze debatten over de vaccins en – om op mijn terrein te blijven – het nooit eindigend abortusdebat. Al lang geleden werd aangetoond dat de landen met het laagst aantal ongewenste zwangerschappen en abortussen precies deze landen zijn met een duidelijke politiek over seksuele voorlichting, beschikbaarheid van voorbehoedsmiddelen en toegang tot veilige abortus. Desalniettemin blijft het debat voortduren en wint de anti-abortus beweging steeds meer veld in veel landen.

The WHO Resolution 2014[17] *requests Member States to:*

- *ensure access to timely, effective and affordable health services, particularly sexual and reproductive health;*
- *improve the collection and dissemination of comparable data;*
- *enhance capacities to respond to and prevent such violence;*
- *establish and support standard operating procedures aimed at identifying victims of violence and providing effective and appropriate services.*

It also requests the Director-General to develop a "global plan of action to strengthen the role of health systems to address interpersonal violence, in particular against women and girls, and against children".

[17] World Health Organization WHO 67th World Health Assembly Resolution WHA67.15, May 2014, *"Strengthening the role of the health system in addressing violence, in particular against women and girls, and against children".*

Onderzoek van het Guttmacher Institutuut[18] heeft aangetoond dat landen met uitgebreide seksualiteitseducatie (CSE) en sterke toegang tot gezinsplanning de laagste abortuscijfers hebben ter wereld. In 2018 was ik co-auteur van een Lancet rapport "Accelerate progress: sexual and reproductive health and rights for all"[19] *van* de Guttmacher-Lancet Commission, de primaire bron voor SRHR-richtlijnen. Deze wereldwijde gegevens zijn wijdverspreid gebruikt in politieke en maatschappelijke debatten en blijven een belangrijke wetenschappelijk onderbouwde informatiebron met impact in de politieke besluitvorming.

Als onderzoeker en wetenschapper, maar ook als beleidsmaker en diplomaat kan ik niet genoeg de nadruk leggen op 1) relevant wetenschappelijk onderzoek van hoge kwaliteit en met maatschappelijke relevantie en 2) het communiceren daarvan naar alle geledingen in de maatschappij. Daarvoor is het belangrijk om goede relaties op te bouwen met media en te investeren in heldere en duidelijke communicatie.

"Global health diplomacy and communication" is het snijvlak tussen volksgezondheid en internationale betrekkingen. Het draait om de onderhandelingen en communicatiestrategieën tussen landen, organisaties (zoals de WGO) en regeringen en partners, om wereldwijde gezondheidscrises aan te pakken en gezondheidsongelijkheid te verkleinen. Gezondheidscommunicatie richt zich op het overbrengen van cruciale gezondheidsinformatie over de grenzen heen. Het doel is het wereldwijd verbeteren van de volksgezondheid, het verkleinen van gezondheidsverschillen en het stimuleren van gedragsverandering door middel van gerichte, cultureel passende communicatiestrategieën. De communicatie moet wetenschappelijk onderbouwd zijn, maar de boodschap moet ook gebracht worden door mensen die getraind zijn in duidelijke, heldere en overtuigende communicatievaardigheden.

Hierbij aansluitend enkele aanbevelingen:

- Wetenschappers die hun stem willen laten horen in de media en maatschappelijke/ politieke debatten moeten er zorg voor dragen dat hun stellingen goed onderbouwd zijn en duidelijk maken wat er al dan niet wetenschappelijk bewezen is, dan wel verder onderzoek vraagt. Communicatie-vaardigheden zijn daarbij belangrijk.
- In verband met het maatschappelijk engagement van wetenschappers geldt niet altijd het adagium 'Schoenmaker , blijf bij je leest'. Het hangt er namelijk van af wat die leest precies inhoudt. Wetenschappelijke communicatie en maatschappelijk of politiek engagement zijn geen contradicties."
- Wetenschappers moeten zich niet verplicht voelen om hun stem zelf te laten horen, het kan ook best via collega's. Als ze de handschoen opnemen moeten ze zich voorbereiden en eventueel communicatievaardigheden aanleren, debatten inoefenen en er vooral voor zorgen dat ze ook de argumenten van hun tegenstanders kennen, zeker in politieke debatten.

[18] https://www.guttmacher.org/fact-sheet/induced-abortion-worldwide.
[19] Ann M Starrs, Alex Ezeh, Marleen Temmerman, et al "Accelerate progress—sexual and reproductive health and rights for all": report of the Guttmacher–*Lancet* Commission

4. Academische vrijheid, maatschappelijk engagement en geloofwaardigheid

Herman Van Goethem, Prorector Universiteit Antwerpen, Prof. dr emeritus historicus, jurist, UAntwerpen. Lid KVAB KMW.

Universiteiten bevinden zich vandaag in een spanningsveld tussen oud en nieuw. Oud, omdat wetenschap altijd in relatie staat tot de samenleving en daardoor onvermijdelijk raakt aan macht, moraal en maatschappelijke ordening. Nieuw, omdat de publieke ruimte waarin wetenschap circuleert radicaal is veranderd: versnipperd, gemediatiseerd, en daardoor ook veel meer dan vroeger emotioneel geladen en politiek gepolariseerd. Wetenschapscommunicatie, valorisatie en maatschappelijke impact zijn daardoor sleutelwoorden voor wie wil nadenken over de universitaire opdracht. Van academici wordt steeds nadrukkelijker verwacht dat zij zich mengen in het publieke debat, hun onderzoek uitleggen en duiden, en zich daarmee onvermijdelijk ook positioneren. Die verwachting wordt aangemoedigd door universiteiten zelf, door overheden en door financierende instanties.

Tegelijk roept die publieke aanwezigheid fundamentele vragen op over academische vrijheid en wetenschappelijke geloofwaardigheid. In hoeverre kan – of moet – een geëngageerde academicus zich in het publieke debat beroepen op de vrijheid van meningsuiting? En hoe verhoudt die vrijheid zich tot de professionele standaarden van de wetenschap en tot de functie die men bekleedt binnen een universiteit? De academicus (m/v/x) die publiek het woord neemt, wordt vrijwel onvermijdelijk gepercipieerd als iemand die spreekt vanuit zijn functie en institutionele positie. Dat gegeven legt een bijzondere verantwoordelijkheid op, die vandaag soms wordt onderschat.

1. Onderzoeksvragen en academische vrijheid

De legitimiteit van onderzoeksvragen

Academische vrijheid begint bij de vrijheid om onderzoeksvragen te formuleren. In principe zijn alle vragen mogelijk, voor zover zij beantwoorden aan de minimale wetenschappelijke standaarden: interne coherentie, empirische of theoretische onderbouw en toetsbaarheid binnen het vakgebied. Die vrijheid is essentieel voor de vooruitgang van kennis.

Toch verdient dit uitgangspunt nuancering. Het inzicht in wat als een wetenschappelijk verantwoorde vraag geldt, is historisch en contextueel bepaald en kan evolueren. Vragen die vandaag vanzelfsprekend lijken, waren dat gisteren niet, en omgekeerd. Dat impliceert dat er tot op zekere hoogte ruimte moet zijn voor vragen die op een bepaald moment als 'onbehoorlijk' of controversieel worden ervaren.

Het dossier rond gender en seksuele identiteit illustreert dit scherp. In nauwelijks twee decennia is het academische en maatschappelijke kader waarbinnen deze thema's worden bestudeerd drastisch verschoven. Onderzoekers die zich hierover uitspreken,

belanden al snel in een gepolariseerd debat. Toch mag die maatschappelijke gevoeligheid geen doorslaggevend criterium zijn om onderzoeksvragen te weren. De toetsing gaat in essentie hierover: beantwoorden de vragen aan de methodologische vereisten van het vakgebied? Waarbij echter ook die vereisten, voor welk vakgebied dan ook, doorheen de tijd evolueren.

Er zijn echter grenzen aan de acceptatie van onderzoeksvragen. Zij laten zich moeilijk exact afbakenen, maar worden zichtbaar wanneer vraagstellingen die grenzen manifest overschrijden. In het recht heet zoiets 'marginale toetsing'. Onderzoek dat bijvoorbeeld wil aantonen dat de evolutieleer een verzinsel is, faalt niet om morele of politieke redenen, maar omdat het wetenschappelijk niet verantwoorde uitgangspunten hanteert.

Subjectiviteit in de keuze van onderzoeksthema's

De initiële keuze van onderzoeksvragen en onderzoeksdomeinen is zelden waardevrij. Persoonlijke interesse, intellectuele fascinatie en maatschappelijke betrokkenheid spelen vrijwel altijd een rol. Er bestaat geen harde grens tussen wetenschappelijke nieuwsgierigheid en engagement. Die gedrevenheid kan volledig losstaan van actuele maatschappelijke debatten – denk aan abstracte wiskunde – maar vaak is zij ook verbonden met vragen die maatschappelijk resoneren.

Klimaatopwarming, onderwijs, conflictbeheersing, het bestrijden van ziekten, mensenrechten, pensioenen of maatschappelijk verantwoorde artificiële intelligentie: het zijn thema's die tegelijk wetenschappelijk en beleidsmatig geladen zijn. Dat is geen probleem op het niveau van de vraagstelling. Integendeel, het is vaak precies die betrokkenheid die onderzoek mogelijk en relevant maakt.

Cruciaal is echter het onderscheid tussen de subjectiviteit van de vraagstelling en de objectiviteit van het onderzoeksproces en de resultaten. Waar de eerste legitiem en onvermijdelijk is, moet de tweede zo veel mogelijk worden nagestreefd. Wetenschappelijke geloofwaardigheid staat of valt met de bereidheid om conclusies te aanvaarden die niet noodzakelijk stroken met de oorspronkelijke motivatie of voorkeur.

De veranderende relevantie van onderzoek

De maatschappelijke relevantie van onderzoeksvragen is onderhevig aan snelle en soms ingrijpende verschuivingen. Zoönosen – infectieziekten die van dier op mens overgaan – waren vóór de COVID-19-pandemie een relatief marginaal onderzoeksdomein; vandaag kunnen ze uitgroeien tot een belangrijk onderzoeksdomein binnen internationale onderzoeksagenda's. Ook geopolitieke ontwikkelingen kunnen onderzoeksprioriteiten grondig herschikken. De oorlog in Oekraïne (vanaf 2022) en de wijzigende verhouding tussen Europa en de Verenigde Staten (vanaf 2024) hebben defensiegerelateerd onderzoek een nieuw momentum gegeven en het debat over ethische kaders, met name rond het begrip *dual use*, opnieuw geactiveerd en aangescherpt.

In die context kan het publiek aankaarten van onderzoeksdomeinen strategisch relevant zijn. Wie de publieke opinie mobiliseert, vergroot immers de kans om ook beleidsmakers en private actoren te beïnvloeden, en daarmee onderzoeksfinanciering en maatschappelijke prioriteiten mee vorm te geven. Dat maatschappelijke en politieke agenda's het academische domein binnendringen, brengt echter ook risico's mee. Juist

wanneer onderzoek sterk maatschappelijk resoneert, wordt het des te belangrijker dat wetenschappers met analytische distantie communiceren, en ruimte laten voor onzekerheid, twijfel en voortschrijdend inzicht.

De thematiek van dekolonisering illustreert deze dynamiek. De term zelf heeft een normatieve en activistische bijklank, wat vanuit strikt wetenschappelijk perspectief niet zonder problemen is. Tegelijk heeft de thematiek nieuwe onderzoeksvragen gegenereerd en historische feiten in een ander licht geplaatst. Vragen die decennia geleden nauwelijks werden gesteld, worden zo vandaag systematisch en empirisch onderzocht. Dat verrijkt het historisch inzicht, maar veronderstelt des te meer academische distantie en methodologische discipline.

De politisering van onderzoeksvragen door externe actoren is een bijzonder risico. Zij achten zich soms al te weinig gebonden door het wetenschappelijke métier. Zo kunnen politieke actoren vanuit electorale berekening antivaccinatie-standpunten legitimeren en tot officieel beleid verheffen. Even problematisch zijn regeringen die onderzoek naar en beleid rond klimaatverandering doelbewust afbouwen. In beide gevallen verschuift wetenschap van een bron van kennis naar een inzet van politieke strijd, waarbij wetenschappelijke prioriteiten ondergeschikt worden aan politieke logica.

Deze ontwikkelingen hangen samen met wat in het publieke debat vaak onder het label 'woke' wordt samengebracht. In het voorbije decennium zijn universiteiten in toenemende mate geconfronteerd met nieuwe verwachtingen omtrent klimaatverantwoordelijkheid, omgangsvormen, historische reflectie en institutionele cultuur. Het betreft telkens legitieme maatschappelijke vragen. Tegelijk verlopen normatieve verschuivingen zelden lineair of evenwichtig. In een sterk gemediatiseerde publieke ruimte kunnen verontwaardiging en morele urgentie zich snel en op grote schaal verspreiden, waardoor het risico ontstaat dat nuance verloren gaat en het debat zich verengt tot ideologische en morele stellingnames.

De term '*woke*' fungeert in dat verband als een containerbegrip dat uiteenlopende – en vaak inhoudelijk heterogene – kwesties onder één noemer plaatst. Die semantische simplificatie heeft het publieke debat enkel maar gepolariseerd. Onder het vaandel van '*anti-woke*' worden complexe academische en maatschappelijke discussies gereduceerd tot karikaturen, wat op zijn beurt bijdraagt tot politieke radicalisering.

Voor universiteiten impliceert dit een structurele spanning. Enerzijds moeten zij ruimte bieden aan nieuwe perspectieven en onderzoeksvragen. Anderzijds moeten zij waken over academische kwaliteit en vermijden dat politieke betrokkenheid de plaats inneemt van methodologische discipline.[20]

[20] H. Van Goethem, *Kennis, wetenschap en waarheid vandaag : over anti-intellectualisme en democratie*, (academische rede opening academiejaar 2017-2018), Antwerpen, UPA ,2017, 23 p.

2. Wetenschap op het publieke forum

De nood aan communicatievaardigheid

Wanneer wetenschappers met hun onderzoeksvragen en -resultaten het publieke forum betreden, is goede wetenschapscommunicatie een basisvoorwaarde. Niet elke onderzoeker beschikt over dat talent. De coronapandemie vormde in dat opzicht een uitzonderlijk momentum. Sommige experten bleken over een opmerkelijk vermogen te beschikken om complexe redeneringen toegankelijk te maken. Daarbij kreeg het publiek inzicht in hoe wetenschap werkt. Hypothesen werden geformuleerd, bijgesteld of verlaten. Statistici en virologen toonden hoe kennis via trial-and-error, onzekerheid en voortschrijdend inzicht tot stand komt.

Tegelijk werden deze experten geconfronteerd met emotionele kritiek, onbegrip, desinformatie en zelfs agressie. Publieke wetenschapsbeoefening vergt dus niet alleen inhoudelijke expertise, maar ook weerbaarheid, met tevens de noodzakelijke coaching en ondersteuning.

Vrijheid van meningsuiting en wetenschappelijke standaarden

Een cruciaal onderscheid betreft ook de vrijheid van meningsuiting. In de publieke ruimte mag iedere burger in principe alles zeggen, binnen de grenzen van de strafwet. Die vrijheid geldt echter niet onverkort wanneer iemand spreekt in de context van wetenschappelijk werk. Een onderzoeker (m/v/x) kan zich dan niet beroepen op loutere meningsvrijheid. Hij blijft gebonden aan de methodologische standaarden van het vakgebied en kan dus niet 'om het even wat' beweren zonder de eigen wetenschappelijke geloofwaardigheid op het spel te zetten.

Dit punt is fundamenteel: academische vrijheid is geen synoniem van onbeperkte expressievrijheid. Zij is een professionele vrijheid, ingebed in een gemeenschap van praktijken en regels. Wanneer een onderzoeker functioneert binnen een wetenschappelijke instelling, kan die instelling hem daar ook op aanspreken

Spreken buiten het eigen domein

Wat met publieke uitspraken buiten het eigen onderzoeksdomein? Op het eerste gezicht spreekt de academicus daar als private burger. In de praktijk ligt dat anders. Academische titels en functies verlenen gezag dat afstraalt op de hele persoon. Wie publiek spreekt, doet dat zelden in een vacuüm.

Daarom geldt hier in zekere zin het adagium 'schoenmaker, blijf bij je leest'. Dat betekent niet dat academici zich moeten onthouden van deelname aan het publieke debat, maar wel dat zij zich bewust moeten zijn van het gezag dat hun functie met zich meebrengt en van de beperkingen van hun expertise. Wie publiek spreekt buiten het eigen domein moet dus ook rekening houden met afwijzing of reactie, precies omdat er geen vacuüm is en je als publieke spreker weet dat sommige mensen het oneens met je zullen zijn.

3. Onder rectoren...

In België en andere landen neemt de rector een bijzondere plaats in. Een rector spreekt niet alleen als individu, maar ook namens de instelling. Publieke uitspraken wegen daardoor zwaar en hebben institutionele gevolgen.

De toegenomen zichtbaarheid van rectoren in het publieke debat is in België relatief recent en hangt samen met zowel persoonlijke stijl als structurele factoren. Sinds 2017 hebben de Vlaamse rectoren via de VLIR als gemeenschappelijke spreekbuis soms gezamenlijk standpunten ingenomen over thema's als academische vrijheid, diversiteit, wetenschapsbeleid en internationale conflicten. Dergelijke gezamenlijke standpuntbepaling is enkel mogelijk wanneer het gaat om fundamentele beginselen van de democratische rechtsstaat.[21]

Deze ontwikkeling weerspiegelt ook de crisis van het Europese politieke centrum, in landen die het almaar moeilijker hebben om de coalitiedemocratie naar behoren te doen werken. In een context van ideologisch en institutioneel imbroglio groeit de behoefte aan gezaghebbende, onafhankelijke stemmen. Universiteiten worden steeds vaker aangesproken om die rol op te nemen. Ze delen immers fundamentele kernwaarden: vrijheid van onderzoek, respect voor mensenrechten, en het belang van diversiteit en inclusie binnen een democratische rechtsstaat.

Deze waarden zijn niet universeel en staan internationaal onder druk. Juist daarom moeten universiteiten bakens blijven die deze principes verdedigen, zelfs in moeilijke tijden. Dat dit voor universiteiten institutionele en financiële risico's inhoudt, behoeft geen betoog. Ethische afwegingen halen het dan op mogelijke sancties door financierende partners en overheden. Dat vergt moed, maar ook terughoudendheid en zorgvuldigheid.

4.Besluit

Academische vrijheid is geen absoluut recht, maar een institutioneel gestructureerde en normatief begrensde praktijk. Zij berust op een delicate balans tussen intellectuele autonomie en professionele discipline. Een academicus (m/v/x) die spreekt in de context van zijn wetenschappelijke functie kan zich daarom niet zonder meer beroepen op de algemene vrijheid van meningsuiting. Binnen het eigen wetenschappelijke metier blijft men gebonden aan de standaarden van methodologische zorgvuldigheid, empirische verantwoording en analytische precisie.

Die begrenzing is geen externe beperking van academische vrijheid, maar juist haar voorwaarde. Wetenschappelijke autoriteit ontleent haar legitimiteit aan de erkenning dat uitspraken niet louter opinies zijn, maar het resultaat van gecontroleerde kennisproductie. Zodra dat onderscheid vervaagt, verliest wetenschap haar kennisgezag en daarmee haar maatschappelijke functie.

[21] H. Van Goethem, *Europese waarden en hoger onderwijs* (academische rede opening academiejaar 2016-2017), Antwerpen, UPA, 2016, 23 p.

Daar komt een tweede structureel gegeven bij. Wie als academicus publiek spreekt, doet dat zelden als louter private burger. Titels, functies en institutionele affiliaties genereren een gezagsvermoeden dat niet eenvoudig kan worden afgelegd. Publieke interventies worden vrijwel automatisch gelezen als uitspraken die mede gedragen worden door academische expertise en institutionele legitimiteit. Dat geldt ook wanneer men buiten het eigen onderzoeksdomein spreekt. De sociale realiteit van academisch gezag maakt volledige scheiding tussen persoon en functie praktisch onmogelijk.

Precies daarom rust op de academicus een dubbele verantwoordelijkheid: inhoudelijk en institutioneel. Inhoudelijk, omdat elke publieke uitspraak die met wetenschappelijk gezag wordt geassocieerd, moet beantwoorden aan de normen van het vakgebied. Institutioneel, omdat individuele uitlatingen onvermijdelijk terugwerken op de geloofwaardigheid van de academische gemeenschap als geheel, en omdat die gemeenschap een wezenlijke rol vervult in de uitbouw van de samenleving.

In een sterk gemediatiseerde en gepolariseerde samenleving wordt die verantwoordelijkheid zwaarder. Wetenschappelijke kennis circuleert in een publieke ruimte waarin snelheid, emotie en politieke instrumentalisering vaak domineren. Dat vergroot de druk om te vereenvoudigen en te positioneren. Juist onder die omstandigheden wordt academische zelfbegrenzing geen teken van terughoudendheid, maar een vorm van professionele integriteit.

Academische vrijheid vergt daarom zowel bescherming tegen externe druk als interne discipline. Zij is niet enkel een recht om te spreken, maar ook een plicht tot verantwoording. Alleen onder die voorwaarde kan wetenschap haar specifieke maatschappelijke rol blijven vervullen: niet als actor in het strijdperk van meningen, maar als maatschappelijk verankerde praktijk van betrouwbare kennisproductie.

Vandaar enkele aanbevelingen:

- Alle onderzoeksvragen zijn mogelijk, voor zover zij beantwoorden aan de minimale wetenschappelijke standaarden: interne coherentie, empirische of theoretische onderbouw en toetsbaarheid binnen het vakgebied.
- Een onderzoeker kan zich niet zonder meer beroepen op de vrijheid van meningsuiting. De academische vrijheid is meer beperkt, omdat ze gebonden is aan de methodologische standaarden van het vakgebied.

5. Mag/moet een wetenschapper activistisch zijn?

Xavier Verhelst, Hoofddocent Universiteit Gent, Department Gastroenterologie en Hepatologie, Universitair Ziekenhuis Gent, Arts-specialist in leverziekten, lid Jonge Academie.

Wees een activist in jouw domein

Knus genesteld in hun wetenschappelijke niche is het niet alleen de plicht van de wetenschappers om die wetenschap vooruit te helpen, maar ook om hun pluche zetel te verlaten en hun inzichten te confronteren met de buitenwereld. Sommigen doen dit van harte, anderen met lichte tegenzin.

Nochtans is het mijn overtuiging dat dit integraal deel uitmaakt van de missie van een wetenschapper. Elke discipline heeft een raakvlak met de maatschappij en het is onze taak om het maatschappelijk debat te voeden met correcte feiten, argumenten etc. zodat correct geïnformeerde besluitvorming door politici en andere maatschappelijke spelers kan plaatsvinden. Ook heeft het brede publiek meer dan ooit recht op en nood aan correct onderbouwde informatie, in deze tijden waarin onorthodoxe ideeën snel verspreid kunnen worden.

Wetenschappelijk onderzoek vindt zijn zin ook maar in de integratie in de maatschappij en dient uiteindelijk om van deze wereld een betere plaats te maken.

Het is cruciaal dat wetenschappers dit vanuit een onafhankelijke positie doen, gebaseerd op feiten en volgens een rigoureuze wetenschappelijke methode. Voor beoefenaars van de exacte wetenschappen is dat enigszins makkelijker dan voor politieke wetenschappers of historici die bijvoorbeeld onderzoek doen naar de rol van de vrouw in de maatschappij, onderwerpen die meer onderhevig zijn aan meningen, ideologieën of zelfs modes. Maar ook hier moet eenieder die lijn vooropstellen.

Laat mij een concreet voorbeeld geven vanuit mijn eigen ervaring. Ik ben zelf arts-specialist in de leverziekten en doe onderzoek naar leverproblemen. Vanuit deze positie heb ik een goed zicht op potentiële medische problemen veroorzaakt door gebruik van alcohol. Recent was ik uitgenodigd in het tv-programma "De tafel van Gert" om naar aanleiding van de tournée minérale de potentiële gezondheidsproblemen als gevolg van alcoholgebruik en de voordelen verbonden aan een (tijdelijke) alcoholstop toe te lichten. Ik kon stap voor stap uitleggen wat de schadelijke effecten zijn van alcohol op korte en lange termijn, en ook de gezondheidsvoordelen van het stoppen van alcoholgebruik toelichten. Droge, objectieve feiten. Desondanks ook controversieel. Je riskeert al snel weggezet te worden als een levensvreemde asceet die zegt dat je "niet meer mag genieten". Uiteraard kwam uit het panel de opmerking "waar is de gezelligheid zonder alcohol?". Boeiende vragen waar ik als mens – ja, ik drink ook graag een glas goede wijn – misschien ook wel een mening over heb, maar die doet op dat ogenblik eigenlijk niet ter zake. Dit zijn wetenschappelijke feiten, en op dat moment was het mijn rol om als wetenschapper naar het grote publiek te gaan om de "ongemakkelijke" waarheid bekend te maken dat alcoholgebruik ongezond is.

Maar waar stopt ons domein?

De boeiende discussie is natuurlijk waar onze rol als expert stopt. Misschien ben ik wel, gedreven door mijn ervaringen in het ziekenhuis, zodanig virulent anti-alcohol geworden dat ik ten strijde trek tegen elke vorm van alcoholgebruik en een volledige drooglegging als een persoonlijk einddoel zie (quod non). Ik zal in dat geval een zeer negatief verhaal brengen in de media, de sociale media gebruiken om eenieder te overtuigen van mijn mening, alcohol vergelijken met tabak en asbest en niet stoppen voor alcohol verbannen is uit onze samenleving. Misschien zal ik ook op diverse manieren proberen te wegen op de wetgeving om alcohol minder toegankelijk te maken. Dit kan nog altijd deel uitmaken van gezond activisme, maar de grens bepalen zal al veel moeilijker zijn. Vraag aan tien leverspecialisten waar deze grens ligt, en je zal 10 verschillende antwoorden krijgen, eerder gedreven door persoonlijke ervaringen en overtuigingen dan door feiten. Alcohol is ongezond. Hoe we als maatschappij onze blootstelling aan alcohol reguleren is een politieke, maatschappelijke keuze. Maar wij moeten de correcte feiten aanleveren, niet te veel en niet te weinig.

Een wetenschapper kan ook van rol veranderen om meer activistisch te kunnen zijn. Zo kennen we bijvoorbeeld Bernard Couchner – trouwens een collega gastroenteroloog van opleiding – die, bewogen door het vele oorlogsleed in de wereld, mede-oprichter werd van Médecins sans Frontières, een NGO die medische zorg biedt aan vluchtelingen in oorlogsgebieden, en die nadien een activistische carrièrewending nam als onder meer speciaal gezant voor de VN en uiteindelijk minister van Buitenlandse zaken in de Franse regering.

Wees een activist buiten jouw domein, maar niet als expert

Een ander aspect is activisme buiten jouw expertisedomein. Als leverarts heb ik uiteraard een mening over vele zaken. Maar is mijn mening over pakweg een aanslepend oorlogsconflict meer relevant dan die van u? Hier is voor mij het antwoord neen. Mijn mening is in zo'n vraagstuk niet meer of minder waard dan die van een andere burger. Wat je nauw aan het hart ligt mag je met hand en tand verdedigen, maar het misplaatst bijsleuren van beroepstitels in opiniestukken die ver van je expertise staan, is geen goed idee.

Laat mij een hypothetisch voorbeeld geven. In de straat waar ik toevallig woon, zijn er plannen voor een nieuw mobiliteitsplan. Dit zal meer verkeer doorheen mijn rustige straat loodsen, en ik vind dat niet leuk. Er wordt een wijkcomité opgericht, petities online geplaatst en opiniestukken geschreven in de media. Mogelijk heb ik heel goede objectieve argumenten om dit nieuwe mobiliteitsplan te bestrijden: meer fijn stof in de lucht door oude diesels en bestelwagens, minder verkeersveiligheid, meer lawaai. Als arts zal ik zeker kunnen staven dat dit gepaard gaat met gezondheidsrisico's, en ik zal deze argumenten graag gebruiken om mijn standpunt hard te maken. De realiteit is natuurlijk dat als die auto niet door mijn straat zal rijden, die de straat van de buren zal moeten nemen, en dat zij ook die gezondheidsrisico's zouden kunnen aanhalen om minder verkeer in hun straat te vragen… Desondanks zullen deze argumenten luid uitgespeeld worden en zal prominent mijn artsentitel naast het opiniestuk staan om de argumenten kracht bij te zetten. Maar let op, dit is geen activisme maar opportunisme. Dit schaadt niet alleen de eer van mijn beroepsgroep maar brengt potentieel ook mijn instelling in een negatief daglicht.

Maar wees bovenal een activist

Als hoogopgeleide academici met een netwerk, hebben wij een stem. En we moeten ze gebruiken. Als academische vrijheid onder druk staat, dan moeten we die stem gebruiken. Als "*the rule of law*" onder druk staat, dan moeten we die stem gebruiken. Wie sterke schouders heeft moet altijd opstaan en zijn of haar stem verheffen om de zwakkeren in de maatschappij een stem te geven, niet alleen om de eigen belangen te dienen. Dit activisme is misschien te weinig verspreid in onze academische kringen, terwijl ik het met luide stem wil aanmoedigen.

Een paar aanbevelingen voor de onderzoekers:

- Neem als wetenschapper actief deel aan het maatschappelijke debat, maar blijf binnen de grenzen van je expertise. Verlaat de academische context om wetenschappelijke inzichten toegankelijk te maken voor het brede publiek en beleidsmakers. Baseer je bijdrage steeds op feiten, een rigoureuze wetenschappelijke methode en onafhankelijkheid, zonder persoonlijke overtuigingen als wetenschappelijke waarheden voor te stellen.
- Gebruik je maatschappelijke stem verantwoord en maak een duidelijk onderscheid tussen expertise en persoonlijke overtuiging. Engageer je gerust als burger of activist voor maatschappelijke kwesties, maar vermijd het inzetten van je academische autoriteit buiten je vakgebied. Zet je expertise in waar die relevant is en gebruik je invloed vooral om het algemeen belang en kwetsbare groepen te dienen, niet om persoonlijke belangen kracht bij te zetten.

6. Grenzen aan het wetenschappelijk activisme

Stefaan Walgrave, Gewoon Hoogleraar politicologie, Universiteit Antwerpen. Lid KVAB KMW. Hij ontving in 2025 de Ernest-John Solvayprijs in de Gedrags- en Maatschappijwetenschappen van het FWO.

Uitgangspunt: Wetenschappelijke kennis is absoluut noodzakelijk voor de kwaliteit van het maatschappelijk debat, voor de effectiviteit van politiek beleid, en uiteindelijk voor de democratie. Zonder kennis over feiten en mechanismen is samenleven simpelweg niet mogelijk en wordt de samenleving een strijd van allen tegen allen waarbij, zonder enige check door waarheid of realiteit, simpelweg het recht van de sterkste geldt.

Ik kan niet anders dan verwijzen naar de Amerikaanse president Donald Trump, die voortdurend dingen zegt die simpelweg fout zijn en die zijn beleid op zijn eigen waanbeelden afstemt, vaak wars van elementaire feiten. En de brengers van feiten die hem niet zinnen worden ontslagen of afgeschaft. Zie bijvoorbeeld het discontinueren van het Mauna Lau klimaat-observatorium in Hawaï, of het recente ontslag van het hele adviescomité van het fonds voor wetenschappelijk onderzoek.

Desinformatie, *fake news* en samenzweringstheorieën vormen misschien wel de grootste bedreiging voor ons samenleven. Dus hebben wetenschappers een cruciale rol te spelen, want zij zijn bij uitstek de professionele producenten van kennis – waarvan ze ook de relativiteit en onzekerheid moeten benadrukken. De kennis van wetenschappers moet gedeeld worden en toegankelijk zijn. In die zin, en door de vrije toegankelijkheid van hun bevindingen die essentieel is in het moderne wetenschapsbedrijf, is alle wetenschap voor een stukje 'maatschappelijk geëngageerd', zelfs als de betrokken wetenschapper dat niet wil zijn. Door het feit dat hij of zij kennis produceert die door burgers, het middenveld en politieke partijen kan gebruikt worden – als die kennis tenminste niet achter een *pay-wall* zit—is die wetenschapper per definitie geëngageerd.

De vraag is in hoeverre wetenschappers meer moeten doen dan louter kennis produceren, die beschikbaar stellen en hopen dat ze gebruikt wordt. In hoeverre moeten ze actief met hun kennis te koop lopen en er ook normatieve gevolgtrekkingen aan verbinden? In welke mate moeten ze de wereld willen veranderen? In welke mate moeten wetenschappers zich ook zichtbaar en publiek maatschappelijk engageren en, in zekere zin, 'partij kiezen' in maatschappelijke kwesties.

Voor mij zingt elke wetenschapper best zoals hij of zij gebekt is. En dus is expliciet maatschappelijk engagement geen must. Wetenschappers zijn wetenschappers. Ze moeten hun wetenschappelijk werk goed doen en kunnen zich, eventueel, ook maatschappelijk engageren. Ik heb het grootste respect voor de ivoren-toren professor die zijn of haar leven leidt zonder een stap buiten het labo te zetten of een onvertogen woord in het publieke forum te zeggen. Maar de meer complete academicus engageert zich wel, steekt zijn nek uit, kruipt uit zijn lab en doet net iets meer met zijn of haar data of kennis.

Welk soort van maatschappelijk engagement moeten wetenschappers dan aangaan? Welke stappen kunnen ze ondernemen in hun poging om van de wereld een betere plaats te maken? Er zijn heel veel vormen van maatschappelijk engagement. Opiniestukken schrijven, op straat komen, verenigingen of bewegingen steunen of leiden, petities tekenen, beleidsadvies verstrekken, studiedagen organiseren, lobbyen bij partijen of politici, individuele burgers helpen etc. De mogelijkheden zijn schier eindeloos. Maar wat mij betreft moet dat maatschappelijk engagement van de wetenschapper zich conformeren aan twee principes, twee toetsstenen die ik zelf probeer toe te passen.

Maar vooraleer ik uiteenzet wat deze twee principes zijn, wil ik eerst argumenteren dat politieke wetenschap om bepaalde redenen iets speciaals is, al denkt wellicht iedere wetenschapper dat zijn of haar discipline iets speciaals is. Politicologen bestudéren net maatschappelijke conflicten en meningsverschillen. Het belangrijkste is dat voor politieke wetenschappers het 'goede leven', het nastrevenswaardige ideaal, niet gewoon gegeven is, zoals dat voor sommige andere wetenschappers meer het geval is. Een criminoloog streeft naar een samenleving met weinig criminaliteit, een medicus naar een samenleving zonder ziekte, een pedagoog naar scholen waar leerlingen zich goed voelen en kennisoverdracht vlot verloopt, een jurist naar een geordende en rechtszekere samenleving. Ik kan me uiteraard vergissen en ga wellicht kort door de bocht maar ik heb de indruk dat in nogal wat disciplines het goede leven weinig omstreden is, al zijn er natuurlijk héél veel debatten over hoe dat goede leven kan bereikt worden. Maar de politieke wetenschappen hebben geen onomstreden maatschappelijk doel. De meningen over wat de beste samenleving is verschillen, liberalen hebben er een andere mening over dan socialisten, en politicologen bestuderen net deze clash tussen ideeën, tussen de ideologieën die andere maatschappelijke idealen voorstaan. Vandaar denk ik dat het mogelijke maatschappelijk engagement, de expliciete pogingen om van de wereld een betere plaats te maken, voor politicologen een bijzonder opgave is. Net zoals voor criminologen, medici en pedagogen is er voor politicologen wel een soort van algemeen aanvaard nastrevenswaardig ideaal, met name een democratie die goed functioneert, maar over wat dat goed functioneren precies inhoudt verschillen politicologen sterk van mening.

Hoe dan ook, hier volgen de twee principes waaraan maatschappelijk geëngageerde academici zich best houden volgens mij.

Het eerste principe is: *schoenmaker, blijf bij je leest.* Als ik naar de andere bijdragen in deze bundel kijk is dat niet bijster origineel.

Ik ben niet geïnteresseerd in de politieke ideeën van wetenschappers, en ik vind dat ze in het maatschappelijk debat ook niet zwaarder zouden mogen wegen dan de mening van gelijk welke burger. Natuurlijk mag elke wetenschapper zijn of haar mening geven over gelijk welk onderwerp, mag hij of zij militeren voor een beweging of partij, actief zijn op sociale media om een bepaald politiek project te verdedigen. Ik mocht ook mijn mening geven over hoe COVID het best kon aangepakt worden (en ik heb die mening ook heel veel gegeven… aan vrienden en familie). Wellicht zijn de meningen van academici over onderwerpen waar ze wetenschappelijk niets van af weten zelfs beter onderbouwd en intelligenter dan die van de meeste andere burgers. Maar op zich hebben ze geen meerwaarde.

Mijn punt is dat wetenschappers zich best engageren in het domein waarover ze expertise hebben en waar hun 'mening' of visie een extra-gewicht en een bijzonder statuut heeft. In die domeinen kunnen ze zich beroepen op hun bijzondere kennis, hun eruditie, hun expertise. In alle andere domeinen zijn academici ook maar gewoon amateurs, geen professionals; zo hebben ze geen beter ontwikkeld moreel kompas dan andere mensen en hangen ze niet meer hooggestemde idealen of waarden aan dan andere mensen. Dat niet doen, en zich dus beroepen op hun academische statuut over kwesties waarover ze geen bijzondere kennis hebben, haalt wetenschappers omlaag, maakt ze voorwerp van kritiek, het delegitimeert de wetenschap in het algemeen en laat anti-wetenschappers toe wetenschap weg te zetten als subjectieve meninggeverij. Ik denk, maar heb er geen enkel empirisch bewijs voor, dat te veel topic-vreemd maatschappelijk engagement ten eerste vaak zijn doel niet bereikt en ten tweede heel wat *collateral damage* veroorzaakt, in die zin dat het vertrouwen in de wetenschap in het algemeen erdoor wordt beschadigd.

Voor een politicoloog betekent dit eerste principe dus dat we ons graag en veel mogen uitspreken en engageren over alles wat met de werking van de democratie te maken heeft, ons centraal studieobject, maar dat we daarbuiten toch best enige terughoudendheid aan de dag leggen. Uiteraard heb ik uitgesproken meningen over klimaat, migratie, ongelijkheid, en zelfs over de voor- en nadelen van het zomer- en winteruur. Maar die meningen doen voor mijn werk niet ter zake – of ik probeer alvast heel hard te voorkomen dat ze een effect zouden hebben op mijn werk. Ik bestudeer hoe politiek werkt, probeer dat te begrijpen, maar of ik het eens ben met deze of gene beleidsmaatregel of uitspraak van een politicus doet helemaal niet ter zake.

Om nog eens het voorbeeld van Donald Trump te gebruiken: dat migranten op dit moment keihard en wat mij betreft onrechtvaardig worden aangepakt in de VS, dat het klimaatbeleid er op de schop gaat, dat abortusrechten worden teruggeschroefd, dat zijn allemaal dingen waar ik persoonlijk van gruw maar dat is… politiek. Het zijn ideologische beleidskeuzes die de Amerikaans regering nu maakt, en die regering is democratisch verkozen en perfect legitiem. Stel dat ik in de VS een academicus was, ik zou me wellicht niet engageren om als politicoloog tegen dat schandalige beleid op te komen. De zaken liggen echter helemaal anders wat betreft Trumps beslissingen die de democratie, mijn studieobject, fundamenteel ondermijnen. Dat is iets waar ik me als Amerikaans politicoloog wellicht wél tegen zou engageren. Kiesdistricten manipuleren voor politiek gewin, rechterlijke uitspraken negeren, onwillige ambtenaren ontslaan, het leger illegaal inzetten voor vermeende ordehandhaving, dat zijn allemaal praktijken die essentiële principes van de democratie schenden. En als politicologen kunnen en moeten we er volop tegen ingaan.

Ik geef twee voorbeelden uit mijn eigen Belgische praktijk van wat 'schoenmaker, blijf bij je leest' voor een politicoloog betekent. Ten eerste, samen met collega's maak ik al zeven verkiezingen op rij De Stemtest. Qua maatschappelijke impact kan dat tellen. Bij de laatste verkiezingen van 2024 namen meer dan 7 miljoen Belgen aan onze stemtest deel, uit surveys blijkt dat meer dan de helft van de kiezers in België zich via onze stemtest over hun partijvoorkeur liet 'adviseren'. De manier waarop De Stemtest gebouwd is, is toegepaste politicologie. Een groot aantal wetenschappelijke principes zitten in de stemtest verweven. Het allerbelangrijkste is dat zogenaamd 'correct stemmen', dus stemmen voor de partij waar je de meeste beleidspreferenties mee deelt,

de kans vergroot dat het politieke beleid in zekere mate een afspiegeling zal zijn van de wil van de bevolking. Correct stemmen zorgt dus dat de democratie beter werkt. De Stemtest heeft als ambitie om dat maatschappelijk waardevolle doel – sommigen zouden het zelfs de kern noemen van wat een democratie is – te helpen realiseren. De Stemtest stuurt mensen niet weg van radicale partijen, het geeft linkse partijen dezelfde kansen als rechtse, het propageert geen bepaalde beleidsopties, ook niet wanneer de makers ervan zelf een heel duidelijke mening over de kwestie hebben. Laat me toegeven dat sommige van de beleidsvoorstellen die in 'mijn' stemtest zijn opgenomen me echt tegen de borst stoten en dat ik er zeer sterk tegen gekant ben. Maar dat is naast de kwestie. De Stemtest informeert mensen op een zo wetenschappelijk mogelijke manier over waar ze staan en wat de inhoudelijke match is tussen hun eigen mening en het aanbod van alle partijen. De Stemtest is een verlengstuk van wat wij als politicologen weten over de werking van de democratie. En dus blijven we als we de stemtest maken als academische schoenmakers netjes bij onze leest.

Een tweede voorbeeld is de afschaffing van de opkomstplicht. Een paar uitzonderingen niet te na gesproken hebben bijna alle Belgische politicologen, ik inclusief, zich tegen de afschaffing van de opkomstplicht uitgesproken.[22] Ons verzet tegen deze afschaffing is gebaseerd op uitgebreid en robuust politicologisch onderzoek dat aantoont dat zonder opkomstplicht vooral de mensen met een lagere sociaaleconomische status niet langer zullen deelnemen; armere mensen dus, laaggeschoolden vaak, mensen met een migratieachtergrond en mensen die met hun handen hun brood verdienen. En dus is het electoraal signaal dat wordt gegeven onder een systeem zonder opkomstplicht minder exact, het is een slechtere afspiegeling van wat de bevolking denkt en wil, de representatieve democratie verliest aan representativiteit als de opkomstplicht wordt afgeschaft. Wanneer je vindt dat er gelijke vertegenwoordiging moet zijn en dat de mening van alle burgers telt bij het tot stand komen van beleid, dan is het volgens ons legitiem je als politicoloog tegen de maatregel uit te spreken. Ons engagement was gebaseerd op kennis en expertise. Het schoenmakersprincipe werd gerespecteerd.

Ik heb persoonlijk dan ook moeite met allerlei groepen en initiatieven waarbij wetenschappers zich verenigingen om zich 'als wetenschappers' tegen een bepaalde uitwas of onrechtvaardigheid te verzetten. Ik teken geen petities, of toch niet als prof, tegen racisme of tegen woke. Ik kom niet op straat, toch niet als academicus, voor het klimaat. Ik militeer niet, of toch niet als onderzoeker, voor vrede. Ik schrijf geen opiniestuk, toch niet als politicoloog, voor de erkenning van Palestina. Ik doe dat misschien wel, maar niét als academicus. Als ik die dingen doe, dan beroep ik me niet op mijn academische status maar ben ik gewoon burger zoals alle anderen.

Het tweede principe is het volgende: elke kwestie kan vanuit verschillende invalshoeken worden bekeken, en dus moet je als geëngageerd wetenschapper niet gefrustreerd zijn door het feit dat jouw wetenschappelijke kennis en aanbeveling niet de enige afweging is die besluitvormers in overweging nemen.

We hebben als wetenschappers allemaal de neiging om ons eigen domein als heilig uitgangspunt en maat van alle dingen te nemen. Bijvoorbeeld, voor mij als politicoloog

[22] De Opkomstplicht afschaffen is een historische vergissing, In *De Standaard,* 15 juni 2021.

is de democratie het ultieme ankerpunt en het allerbelangrijkste wat er is – democratie in het kort gedefinieerd als de combinatie van vrije verkiezingen, rechtsstaat en liberale grondrechten voor burgers. Bijvoorbeeld, om het even serieus op flessen te trekken, als het klimaatprobleem niet democratisch kan aangepakt worden dan mag het klimaat voor mij gerust naar de verdommenis gaan, ik vind de democratie belangrijker dan een leefbaar klimaat. Maar het maatschappelijk belang van democratie, mijn politicologisch uitgangspunt, moet uiteraard best afgewogen worden tegen andere maatschappelijke belangen, zoals het behoud van een leefbaar klimaat, wellicht de heilige graal van de klimaatwetenschappers.

Waar het op neer komt is dat we ons als academici wel sterk kunnen maken voor het verbeteren van de wereld op ons domein van expertise maar dat we moeten beseffen dat er ook andere waarden in het spel zijn. Het waterprobleem in Vlaanderen kan uiteraard worden opgelost als de aanbevelingen van collega Patrick Willems worden gevolgd, maar dat zal geld kosten en er zal wellicht wel een conflict zijn met andere principes en waarden, zoals de bescherming van privé-eigendom of de rechtszekerheid van grondeigenaars. Excuseer me, Patrick, als mijn voorbeeld helemaal niet klopt. Dat de overheid dan beslist om niet op ons engagement in te gaan en ons nochtans wetenschappelijk onderbouwde advies niet te volgen dan kunnen we daar boos over zijn, maar eigenlijk moeten we er begrip voor hebben.

Het is niet aan ons wetenschappers om de afweging te maken tussen verschillende maatschappelijke belangen en de kennis vanuit verschillende wetenschappen in de weegschaal te leggen; dat is aan verkozen politici. Die kunnen soms misschien de foute redenen hebben om onze adviezen niet te volgen, maar maken wellicht vaak de afweging dat andere belangen zwaarder wegen. Ik ben met andere woorden gekant tegen technocratie, waarbij wetenschappelijke kennis zondermeer wordt opgevolgd. Dus, als je je als wetenschapper engageert, is het best dat het je niet te veel frustreert als je advies niet, of niet direct, gevolgd wordt.

Om even terug te komen op de afschaffing van de opkomstplicht voor de lokale verkiezingen, daar heeft de Vlaamse overheid duidelijk het advies van het verzamelde politicologenheir *niet* gevolgd. Dat is niet fijn. Het zou kunnen dat de Vlaamse regering goede redenen had om de opkomstplicht toch af te schaffen. De belangrijkste reden was wellicht de eerder filosofische afweging dat je mensen niet kunt verplichten om aan de democratie deel te nemen als ze dat niet willen, en het vermoeden dat dat wel doen net tot een verminderde kwaliteit van de stem leidt. Er is inderdaad ook wel wat politicologisch bewijs voor het feit dat mensen die afhaken als ze niet meer moeten gaan stemmen minder 'kwaliteitsvol' stemmen; ze zijn minder geïnformeerd, beslissen minder op inhoudelijke gronden en stemmen minder 'correct'. Dus er zijn wellicht goede, ook wetenschappelijke redenen om de opkomstplicht wél af te schaffen.[23]

Al bij al argumenteer ik dus dat wetenschappers als ze zich maatschappelijk engageren zich best aan twee regels houden: het schoenmaker-principe en het erkennen dat er steeds meerdere wetenschappelijke invalshoeken zijn.

[23] Zie bijvoorbeeld: Lever, Annabelle (2010). Compulsory voting: A critical perspective. *British Journal of Political Science, 40*(4), 897–915.

Hierbij een paar aanbevelingen voor de onderzoekers:

- Maatschappelijk engagement maakt van wetenschappers betere en meer complete wetenschapsbeoefenaars op voorwaarde dat ze zich engageren in domeinen waar hun bijzondere expertise relevant is.
- Er zijn altijd andere manieren om naar een beleidskwestie te kijken, bijvoorbeeld vanuit andere wetenschappen of vertrekkend van andere belangen en waarden. Daarom moet elke wetenschapper die zich maatschappelijk engageert, beseffen dat zijn/haar visie slechts partieel is en nooit absoluut of volledig.

7. Het maatschappelijk engagement dat ik vanuit de wetenschap opneem

Patrick Willems, Gewoon Hoogleraar, KU Leuven hydrologie en waterbeheer; lid KVAB KTW.

Als expert in hydrologie en waterbeheer, gespecialiseerd in hydrologische extremen zoals overstromingen en waterschaarste, neem ik quasi dagelijks maatschappelijk engagement op via studies en analyses voor overheidsdiensten en bedrijven, via beleidsadvies aan de Vlaamse Overheid, via projecten van ontwikkelingssamenwerking, via duiding bij overstromings- en droogtecalamiteiten op vraag van de media, tijdens lezingen, enz. Het beleidsadvies gebeurt bijvoorbeeld via mijn lidmaatschap van enkele werkgroepen en adviesorganen zoals het multidisciplinaire Expertenpanel Hoogwaterbeveiliging, dat na de "waterbom"-overstroming van juli 2021 door de Vlaamse Regering werd aangesteld, de Task Force Weerbare Westhoek, die werd opgericht na de overstroming in de Westhoek in november 2023, de High Level Task Force Droogte, de Adviesgroep die het Blue Deal-plan van de Vlaamse Regering aanstuurt en de Klankbordgroep bij de opmaak van de Vlaamse Stroomgebiedbeheerplannen. Als voorzitter van VLARIO-vzw stuur ik het sectoroverleg en het beleid rond het waterbeheer in de bebouwde omgeving mee aan. Verder neem ik enkele taken op ter ondersteuning van het operationeel waterbeheer. Zo heb ik bijvoorbeeld de opmaak van het Vlaams Reactief Afwegingskader voor prioritair watergebruik tijdens waterschaarste gecoördineerd, en ondersteunde ik de afgelopen droge zomers met mijn onderzoeksteam de Vlaamse Droogtecommissie met modelgebaseerde scenarioberekeningen.

Wat doe ik wel/niet?

Ik volg zelf geen zeer doordachte principes bij wat ik wel of niet doe, of hoe ik bij het opnemen van het maatschappelijk engagement de aantasting van mijn geloofwaardigheid als wetenschapper probeer te vermijden. Ik beschouw het gewoon als mijn plicht om op de vragen vanuit het beleid en op mediavragen in te gaan wanneer ze stroken met mijn expertise. Daar trek ik ook de lijn tussen wat ik wel of niet doe.

"Schoenmaker, blijf bij uw leest" was de sterkst benadrukte conclusie van de studiedag die de KVAB op 10 september 2025 organiseerde over het thema van voorliggend Standpunt over wetenschappers en hun maatschappelijk engagement. Zelf probeer ik dat principe ook te volgen, bijvoorbeeld door in de media enkel te communiceren over thema's binnen mijn expertisedomein. Ik vind het wel geen probleem om dit laatste ruim te interpreteren: wanneer ik tijdens media-interviews vragen krijg over deelaspecten van het waterbeheer, weer of klimaat die ik niet zelf bestudeerd heb, maar waarvan ik wel een goede algemene kennis heb en die gerelateerd zijn aan mijn expertisedomein, zal ik daarop antwoorden. Journalisten kennen immers niet altijd de precieze afbakening van je kernexpertise. Zo sta ik bekend als een expert in waterbeheer, maar waterbeheer omvat verschillende deeldisciplines die elk afzonderlijke expertisedomeinen zijn aan onze wetenschappelijke instellingen, zoals oppervlaktewater, grondwater, waterkwaliteit, waterzuivering, land- en waterbeheer voor landbouw, sedimentbeheer, enz. Bij specifieke vragen over een deeldiscipline die niet de mijne is, verwijs ik door naar collega's. Vaak zijn de vragen echter niet zo duidelijk afgebakend en laat mijn algemene kennis van

de ganse waterproblematiek toe om ook op dergelijke vragen te antwoorden, zonder gevaar op foutieve informatieverstrekking, en/of om de wetenschappelijke consensus rond het besproken thema samen te vatten. Hetzelfde geldt wanneer ik persvragen krijg tot duiding bij bijvoorbeeld overstromingsrampen of acute waterschaarste in andere streken van de wereld. Die heb ik vaak niet zelf bestudeerd, maar mijn expertise laat wel toe om – via snel inlezen – een wetenschappelijk correcte samenvatting te brengen van de (mogelijke) oorzaken en gevolgen van de ramp. Als ik internationale collega's ken die beter op de hoogte zijn van de lokale problematiek verwijs ik journalisten naar hen door, maar meestal prefereert men duiding door een Nederlandssprekende expert.

Ook bij verzoeken tot expertiseopdrachten volg ik het principe om enkel opdrachten te aanvaarden die horen bij mijn vakkennis. Maar er zijn bij dit soort opdrachten nog andere gevaren op aantasting van de geloofwaardigheid als wetenschapper. Bijvoorbeeld, bij expertiseopdrachten voor actiegroepen zoals buurtcomités of organisaties met specifieke belangen schuilt er het gevaar dat de resultaten van je studie te eenzijdig gecommuniceerd worden en kan zo de perceptie ontstaan van partijdigheid. Ik ben daarom voorzichtiger geworden in het aanvaarden van dergelijke opdrachten.

Bewaren van onafhankelijkheid en objectiviteit

De laatste jaren heb ik enkele expertiseprojecten uitgevoerd waarbij mij gevraagd werd een lokale waterhuishoudingsproblematiek te bestuderen. Hier moest ik telkens goed opletten om mij niet voor de kar van de opdrachtgever te laten spannen en mijn onafhankelijkheid en objectiviteit goed te bewaken. Bij vele van die projecten heb ik moeten duidelijk maken dat de acties die door de lokale politiek, de lokale bevolking of het lokale bedrijf werden voorgesteld, niet langer stroken met de principes van duurzaam waterbeheer. Zo werd er tijdens en na het uitzonderlijk natte jaar 2024 door vele partijen voorgesteld om meer drainage aan te leggen, riolen groter te maken of meer water weg te pompen, wat het probleem van wateroverlast lokaal effectief vermindert maar de gevolgen verschuift naar afwaarts en een bijkomende negatieve impact creëert op de gevolgen van droogte. Er zijn dus andere, meer creatieve oplossingen nodig, soms zelfs omgekeerd aan wat vroeger gangbaar was (bv. natuurlijke overstromingsgebieden herstellen i.p.v. dijken verder verhogen, water maximaal vasthouden i.p.v. maximaal afvoeren, probleem meer aanpakken aan de bron i.p.v. de klassieke, minder duurzame end-of-pipe oplossingen). Bij expertiseopdrachten voor een overheidsdienst, zoals een gemeentebestuur of een rechtbank, geeft dit de gelegenheid om deze boodschap onderbouwd en herhalend mee te geven en op die manier ook maatschappelijke impact te creëren. Dit wordt door de meeste overheidsdiensten en bedrijven finaal sterk geapprecieerd, maar de weg ernaartoe is lastig. Een recent voorbeeld is een lokale expertiseopdracht die ik kreeg voor de gemeente Herent waarbij honderden inwoners water in hun kelder kregen door de combinatie van grote neerslaghoeveelheden in 2024 en het stopzetten van een lokale grondwaterwinning. De inwoners stelden voor om grachten aan te leggen en bijkomend water te draineren. Tijdens een infomoment voor de getroffen inwoners gaf ik een omstandige verduidelijking van het probleem en de complexiteit ervan, en legde ik uit dat er geen enkele oplossing bestaat die effectief en op korte termijn realiseerbaar is. Ik legde ook uit dat bijkomende grachten en drainage voor andere problemen zullen zorgen en dat het niet de bedoeling kan zijn om het probleem te verplaatsen. Hoewel niet alle inwoners mijn uitleg omarmden, werd mijn inspanning geapprecieerd door de gemeente. Het haalde de politieke druk weg

om naar snelle maar weinig effectieve en weinig duurzame oplossingen te grijpen. Bij expertiseopdrachten voor actiegroepen ligt dat meestal een stuk moeilijker, omdat je boodschap dan soms in een verkeerd perspectief wordt geplaatst, wat gepercipieerd kan worden als partijdig.

Gevaar op verkeerde perceptie van activisme

Ook wat mediavragen betreft ben ik de laatste jaren wat selectiever geworden. Soms hebben journalisten al een bepaalde verhaallijn in gedachten die ze willen brengen. Ook schuilt er het gevaar dat de boodschap meer alarmistisch of sterker wordt gebracht dan bedoeld, of nuances te weinig aandacht krijgen. Dit laatste wordt uiteraard aangezwengeld door wat burgers graag lezen in hun krant en het businessmodel van de media. Hierdoor ontstaat dan vaak een sneeuwbaleffect waarbij het alarmistische verhaal ook in een reeks volgende media gebracht wordt, soms nog wat verder aangedikt in de perceptie, bijvoorbeeld door de keuze van de titel. Bij de overstroming in de Westhoek in november 2023 kopten bepaalde media "*We moeten de dijken net afbreken om wateroverlast te vermijden*". In de artikels werd het telkens correct uitgelegd: om wateroverlast in bebouwde zones te vermijden, zullen we stroomopwaarts van die zones bijkomende bufferzones moeten creëren, bijvoorbeeld door natuurlijke overstromingsgebieden te herstellen op plaatsen waar het nog kan, zoals in niet-bebouwde valleigebieden. Dit houdt dan in dat de dijk, zoals die vroeger werd aangelegd, plaatselijk wordt verlaagd of zelfs weggenomen, en de rivierbedding terug zijn natuurlijk gedrag krijg. Ook al werd het correct in de artikels uitgelegd, ik merkte aan de vele reacties de weken daarna dat de kop van het artikel in de hoofden van mensen blijft hangen. In een reactie tijdens het VRT-programma De Zevende Dag wees een lokale burgemeester uit de Westhoek erop dat dit getuigt van weinig empathie met de getroffen inwoners. Als politieke exploitatie van de perceptie kan dit tellen.

Een ander, recenter voorbeeld is de zeer droge lente van 2025. In maart en april had ik al meerdere weken mediavragen over de extreme droogte afgehouden, anticiperend op het vervolg en de perceptiegevaren, zoals hiervoor besproken. Toen de Vlaamse overheid begin mei eerste verboden uitvaardigde voor het oppompen van water uit bepaalde waterlopen, accepteerde ik een eerste interview hierover. Dat was onverwacht telefonisch op een zondag en duurde niet langer dan een aantal minuutjes. Toen de krant op de voorpagina en de pagina's 2 en 3 kopte met "*Laagste hoeveelheid neerslag in 132 jaar*", iets wat het KMI trouwens al meerdere dagen ervoor gecommuniceerd had, werd "*de droogste lente in 132 jaar*" het hoofditem in zowel het VRT Journaal als het VTM Nieuws. De meeste andere kranten volgden de dagen nadien, met vragen rond de mogelijke concrete gevolgen als de droogte blijft aanhouden, dus hypothetische wat-als scenario's. Op zich was er niets mis met de inhoud van deze berichtgeving, maar er bleef een zekere perceptie achter bij het brede publiek van acuut risico op waterschaarste, ook van drinkwater voor de burger, terwijl dit op dat ogenblik nog lang niet aan de orde was. Als experten hadden wij het in onze toelichtingen over de gevaren van een watertekort van oppervlaktewater en grondwater voor landbouw, natuur, scheepvaart, industrie, maar meestal werd de initiële discussie verlegd en verengd tot wat de burger bezighoudt: het drinkwater. De dagen nadien gingen kwaliteitskranten gelukkig door op de problematiek en werden er meerdere goede artikels geschreven met meer diepgaande analyses en duiding bij de ruimere waterhuishoudingsproblematiek. Dit gaf de kans om aan de burger of de niet-expert het bredere plaatje en de noden inzake duurzaam

waterbeheer duidelijk te maken. Zo werden er artikels gebracht rond "O*nze krakende landschappen hebben iedere druppel nodig*" en "*Hoe vroeger je water kunt vasthouden, hoe beter*". Zonder de initiële aandachttrekkende koppen en quotes zouden deze meer diepgaande artikels wellicht niet geschreven zijn. Vraag is wel of de verdiepende artikels door het brede publiek worden gelezen en onthouden. Ik denk dat het toch vooral de initiële aandachttrekkende koppen en quotes zijn die in de hoofden van vele mensen blijven hangen, eerder dan de bredere inzichten in de ganse problematiek. Dit laatste kan de perceptie creëren dat je bepaalde subjectieve of activistische boodschappen brengt, terwijl je gewoon objectief antwoordt op de gestelde vragen.

Kans op impact

Het afwegen van de voor- en nadelen van iets wel/niet doen, zoals al dan niet ingaan op mediavragen, blijft dus een moeilijke evenwichtsoefening. Niet ingaan op mediavragen helpt alvast niet; anderen zullen dan opgebeld worden en het mediabericht zal toch gebracht worden. Ervaring leert verder dat de nodige politieke aandacht pas geactiveerd wordt na voldoende media-aandacht. Na effectieve of dreigende overstromings- en droogtecatastrofen komen er steevast vragen vanuit de media bij het huidige waterbeheer, wat soms leidt tot kritische analyses. Hier schuilt er nog wat meer gevaar omdat de journalist in kwestie meestal al een bepaalde boodschap in gedachten heeft. Anderzijds laat het wel toe om het beleid en de politiek wakker te schudden, of zaken die effectief niet goed lopen aan te kaarten.

Dat beleidsmakers hierbij niet altijd (moeten) volgen wat geadviseerd wordt, omdat zij de kwestie ook vanuit andere invalshoeken (moeten) bekijken, zoals collega Stefaan Walgrave in zijn bijdrage stelt, daar ben ik het verder volmondig mee eens. Voor beleidsmakers zijn de wetenschappelijke kennis en aanbevelingen van waterbeheerexperten inderdaad niet de enige afweging die zij in overweging (moeten) nemen. Dat betekent natuurlijk niet dat je als waterbeheerexpert niet kan duidelijk maken wat de voor- en nadelen zijn van de verschillende beleidsopties en wat de concrete maatschappelijke impact ervan is op de risico's inzake overstromingsveiligheid, waterschaarste en volksgezondheid. Het is daarna aan de beleidsmakers om die risico's af te wegen tegenover andere belangen en om keuzes te maken. Maar dan is het wel duidelijk wat de implicaties zijn van die keuzes.

Dat het delen van die kennis over de implicaties van bepaalde beleidsopties en van de voorkeuren die wij als waterbeheersingsexpert hebben en waarom, ook daadwerkelijk effect heeft, blijkt telkens weer uit de parlementaire vragen die volgen nadat kritische analyses gecommuniceerd worden, onder meer (of zelfs vooral) in de media. Hier liggen dus duidelijke kansen op maatschappelijke impact.

Zo is het Blue Deal plan van de Vlaamse Overheid, dat bedoeld is om Vlaanderen beter te wapenen tegen zowel droogte als wateroverlast, er in 2020 pas gekomen na de herhaalde media-aandacht voor de waterschaarsteproblematiek tijdens de droge zomers van 2018, 2019 en 2020, en een hoorzitting in het Vlaams Parlement. Idem voor de bijsturing en goedkeuring van het Blue Deal 2.0 plan na de media-aandacht voor de droogte in de lente van 2025.

De herhaalde media-aandacht voor de noden inzake duurzaam waterbeheer tijdens zowel de voorbije droge als natte jaren heeft ook impact gehad op sectoren. Organisaties zoals VLAIO, Boerenbond, VLARIO en zelfs de financiële sector (bv. KBC, Cera) zijn daardoor in hun nieuwsbrieven, advies, opleiding en ondersteuning meer en meer aandacht gaan besteden aan de wijzigende risico's en oplossingen, wat een niet-onbelangrijke impact heeft op de sturing van acties op het terrein. Het aanpakken van de problematiek is immers niet alleen zaak van de overheid maar is een gedeelde verantwoordelijkheid voor ons allen.

Gevaar op zelfcensuur

Een grote moeilijkheid bij communicatie rond risico's zoals weer en klimaat is dat het op voorhand moeilijk te voorspellen is hoe extreem de gevolgen zullen zijn (bij droogte- en overstromingsgebeurtenissen) en/of ze slechts op de langere termijn grote impact hebben (bij klimaat). Zolang de extremiteit beneden een bepaalde grenswaarde blijft, zijn de gevolgen voor de maatschappij nihil of klein, terwijl de gevolgen bij overschrijding enorme proporties kunnen aannemen. Denk maar aan de waterbomoverstroming van 2021. Het frequenter voorkomen van grote droogte of intense regenval betekent dat de kans op overschrijding van de kritische grenswaarden en dus ook het risico voor de maatschappij toeneemt. Te vaak waarschuwen zonder grote gevolgen zorgt dan weer voor desinteresse in de problematiek; denk maar aan de "klimaatmoeheid" die bij velen momenteel leeft. Sommige communicatie- en gedragsexperten adviseerden mij om bij mediacommunicatie over droogte en overstromingen niet altijd de problematiek van de klimaatverandering erbij te vermelden, omdat dit bij vele burgers een ongeloof of desinteresse activeert. Zelf heb ik het er echter moeilijk mee om dit advies te volgen. De toenemende droogte- en overstromingsproblematiek heeft immers in de eerste plaats te maken met de klimaatverandering. Het niet vermelden is dus een vorm van ongewenste wetenschappelijke censuur.

Gevaar op zelfcensuur kan ook ontstaan als je na mediacommunicatie giftige reacties krijgt van burgers. Na mediaoptredens over dreigende droogte of kritische analyses bij het waterbeheer krijg ik steevast enkele reacties per email, via sociale media (die ik ondertussen niet meer lees, tenzij enkel nog LinkedIn) of soms zelfs per brief. Hoewel er ook positieve reacties bij zijn, verwijten sommigen mij dat ik onzinnige alarmistische boodschappen breng, dat ik de klimaatverandering onterecht als oorzaak aanhaal, eerst zou het voor meer droogte zorgen, dan weer voor nattere perioden, dus zo heb ik altijd gelijk, enz. Zulke giftige reacties zijn de voorbije jaren sterk toegenomen. De sterke polarisering in de samenleving helpt daar uiteraard niet bij. Ook al probeer ik daar geen rekening mee te houden, zonder het ten volle te beseffen doe je dat ongetwijfeld toch.

Belang van hoe de boodschap wordt gebracht

De wijze waarop een boodschap gebracht wordt is uiteraard ook cruciaal. Als grondwaterstanden bijvoorbeeld sterk gedaald zijn van 90% naar 60% van de meetplaatsen met een voldoende grondwaterstand, kan je de nadruk leggen op de sterke daling of je kan de nadruk leggen op 60% van de meetplaatsen met nog een voldoende grondwaterstand. Het eerste indiceert een alarmistische boodschap; het tweede neutraliseert de aandacht, waardoor er weinig actie volgt.

Een andere interessante ervaring die ik op het vlak van communicatie de voorbije droge zomers gaandeweg opdeed, was hoe je aan burgers best de boodschap brengt m.b.t. het belang om tijdens een droge zomer zuinig om te springen met het waterverbruik. Tijdens de eerste zeer droge zomer van de afgelopen jaren in 2018, besliste de overheid om een sproeiverbod uit te vaardigen. Burgers kregen een verbod opgelegd om drinkwater te gebruiken voor niet-essentiële toepassingen zoals het besproeien van het gazon en het wassen van de auto. Dat trok de nodige aandacht, maar de impact ervan bleek achteraf eerder beperkt. Bovendien is handhaving van deze maatregel zeer moeilijk. De droogte van 2018 was de eerste na vele jaren met gemiddeld nattere condities en vele burgers wilden hun gazon groen houden. De droge zomers nadien (2019, 2020, 2022) werd er sterk ingezet op communicatie waarbij aan burgers werd uitgelegd dat het geen probleem is om het gazon dor te laten worden, dat het na de droogte wel opnieuw groen wordt. Gaandeweg zagen we minder en minder burgers hun gazon nog besproeien en daalde het piekverbruik. Op vragen van journalisten antwoordde ik steevast dat er geen sproeiverbod hoeft te komen als mensen geen kostbaar water verspillen. Zo werd de negatieve communicatie rond het sproeiverbod omgebogen in een positieve communicatie met zelfs een grotere gunstige impact. Sociale dynamieken zullen hier ongetwijfeld ook wel een rol gespeeld hebben, bijvoorbeeld burgers die hun gazon niet meer durfden te besproeien uit vrees voor onbegrip van andere burgers in de buurt. Dit laatste geeft aan dat er ook een cruciale rol is weggelegd voor een sterkere samenwerking tussen technisch-inhoudelijke domeinexperten, communicatie- en gedragsexperten.

Nuances in het debat

Zoals collega Walgrave in zijn bijdrage correct stelt is "wetenschappelijke kennis absoluut noodzakelijk voor de kwaliteit van het maatschappelijk debat, voor de effectiviteit van politiek beleid, en uiteindelijk voor de democratie". Hij geeft daarbij ook aan dat wetenschappers, naast de cruciale rol die zij daarin spelen, ook de relativiteit en onzekerheid moeten benadrukken. Wetenschappers hebben inderdaad ook het beste inzicht in de beperkingen van de kennis die zij hebben opgebouwd. Dit in de praktijk brengen is echter verre van evident. Enerzijds verloopt mediacommunicatie, zowel in de traditionele als de sociale media, almaar bondiger, waardoor het erg moeilijk is om nuances tot bij de niet-expert te krijgen. Anderzijds is het soms ook niet wenselijk om over alle nuances te communiceren, omdat dit het debat kan afleiden van wat echt belangrijk is. Een voorbeeld is de impact van de klimaatverandering. Volgens de huidige wetenschappelijke inzichten zal die in onze contreien met hoge tot zeer hoge waarschijnlijkheid, d.w.z. met een grootteorde-kans van 95% à 99%, leiden tot frequentere en intensere droogte. Vroeger werd die onzekerheid soms mee gecommuniceerd, maar tegenwoordig niet meer omdat de aandacht moet gaan naar het belang van de hoogstwaarschijnlijke impact eerder dan naar de 1 à 5% kans dat die impact er niet zal zijn. In communicatie naar experten is het uiteraard wel belangrijk om die completere informatie te brengen, maar ook hoe zij met die onzekerheid kunnen omgaan in het beheer en beleid. In deze context verbaas ik er mij vaak over dat de kennis van vele experten in belangrijke mate mee gestuurd wordt door wat er in de media over gebracht wordt en waarbij de nodige nuances verloren gaan. Laat mij twee voorbeelden geven. De voorbije jaren ging veel aandacht naar de toegenomen verharding in Vlaanderen. Met verharding bedoel ik hier bodem die bedekt is met beton, asfalt en andere ondoorlatende oppervlakken waardoor meer regenwater afstroomt en

minder regenwater de bodem insijpelt om grondwater aan te vullen. Deze toegenomen verharding is één van de redenen waarom de risico's op zowel wateroverlast als waterschaarste zijn toegenomen. Alhoewel er ook andere oorzaken zijn, die in bepaalde omstandigheden en gebieden belangrijker zijn, werd ook hier door vele experten de toegenomen verhardingsgraad als hoofdoorzaak herhaald. Dit werd dus beïnvloed door de media, die dit thema de laatste jaren systematisch selectief opvoerden. Het behoeft geen betoog dat deze herhaling voor een verder versterkend effect heeft gezorgd. Let wel: de toegenomen verhardingsgraad is een belangrijke problematiek, maar deze factor wordt ook regelmatig te onpas opgevoerd. Een ander voorbeeld is de leegstand van regenwaterputten, waarnaar afgelopen droge zomers meermaals werd verwezen als een oorzaak voor het verhoogde drinkwaterverbruik. Studies voor de sector gaven aan dat deze invloed niet de hoofdoorzaak is, maar het argument werd wel door vele experten van de sector voor waar aangenomen en meermaals herhaald. Dit gebeurde opnieuw na een initieel selectief gebrachte berichtgeving in de media.

De multidisciplinaire benadering

Hoger vermelde discussie en vragen geven aan dat het nuttig en zelfs noodzakelijk is om experten in communicatie, gedragssturing, beleidssturing, enz. te betrekken in het maatschappelijk engagement dat je als wetenschapper opneemt. Zo vond ik het bijzonder waardevol om in de periode 2024-2025 aan de KU Leuven de Metaforum/ LIAS-werkgroep te leiden rond waterschaarste en -overlast. In deze werkgroep brachten wij technische waterwetenschappers samen met experten in gerelateerde technische disciplinedomeinen als ruimtelijke planning, landbouw en landbeheer, maar ook met experten uit de humane wetenschappen rond communicatie, gedragssturing, beleidssturing, financiële sturing, sturing vanuit het publiek en privaat recht, en zelfs de rol van het collectieve geheugen (geschiedenis). Dit was bijzonder verrijkend. De interactie tussen deze disciplines leverde heel wat nieuwe inzichten op, zoals over de wijze waarop het gedrag van burgers en sectoren best gestuurd wordt, door in te spelen op hun sociale identiteit en collectief geheugen, over de nood om gewenst gedrag te stimuleren via allerlei vormen van ontzorging, over de noodzaak om naast de technische richtlijnen ook inconsistenties in de wetgeving aan te pakken, over de sterke rol die financiële prijssturing kan spelen, en dergelijke meer.

Een ander voorbeeld is de visienota rond het beheer van de alluviale Demervallei waar ik in 2025 op vraag van het Agentschap Natuur en Bos van de Vlaamse Overheid via een bijzonder traject aan participeerde. Het agentschap bracht vier experten vanuit verschillende expertises samen: historische geografie, waterbeheer, ecohydrologie en landschapsgeschiedenis. Hoewel ik initieel wat argwaan had bij deze atypische aanpak, bleek hij zeer goed te werken. Door sterk uiteenlopende expertises, waartussen belangrijke raakvlakken bestaan, maar die in de praktijk haast nooit benut worden, bij elkaar te brengen ontstonden innovatieve ideeën over het toekomstig beheer van de vallei. Het toonde heel goed aan dat de multidisciplinaire benadering echt werkt.

Engagement via ontwikkelingssamenwerking

Naast mijn ruime binnenlandse engagement word ik ook regelmatig gevraagd om te participeren in onderzoeksprojecten van ontwikkelingssamenwerking. Waterbeheer is immers in veel streken van de wereld van cruciaal maatschappelijk belang. Naast de bijzondere maatschappelijke rol, impact en uitdagingen, zoals goed geschetst in de

bijdrage van Marleen Temmerman, vragen zulke projecten vaak een teruggrijpen naar de fundamentele concepten van de betrokken disciplines. In mijn geval is dat iets wat in binnenlandse of Europese projecten typisch niet meer gebeurt; typisch worden er kleine stapjes verder gezet in de gangbare richting. Af en toe is het echter goed om te reflecteren over de basisuitgangspunten van het beheer en de methodieken. Door deel te nemen aan projecten van ontwikkelingssamenwerking ga je daar ook in ander onderzoek sterker bij stilstaan, wat een enorme meerwaarde biedt: van back to the basics inzichten zowel inzake processen als maatschappelijke noden, tot gemeenschapsgericht werken, context-specifiek werken, het opnieuw reflecteren over bepaalde historische praktijken die wij nu bekritiseren.

Kortom …

Samengevat is mijn ervaring dat het opnemen van maatschappelijk engagement heel wat toegevoegde waarde geeft aan mijn rol als wetenschapper. Die toegevoegde waarde gaat van maatschappelijke impact tot het verbreden van de eigen inzichten. Maar er zijn ook heel wat gevaren voor de aantasting van de geloofwaardigheid, zoals nuances die verloren gaan, de perceptie van subjectiviteit of zelfs activisme en het risico op zelfcensuur. Door doordacht om te gaan met wat je wel of niet doet en door de wijze waarop je communiceert kan je die gevaren sturen, maar er blijven risico's. De toepassing van de "schoenmaker, blijf bij uw leest" stelregel is een *conditio sine qua non*. Daarnaast heb ik zelf heel sterk de voordelen ervaren van multidisciplinaire en multiculturele samenwerking, zowel op het vlak van de besproken vaardigheden als het vermogen om vanuit verschillende en andere perspectieven te denken, wat een waardevolle terugkoppeling geeft naar het eigen onderzoek.

Hierbij enkele aanbevelingen voor de onderzoekers:

- Het opnemen van maatschappelijk engagement kan heel wat toegevoegde waarde geven aan de rol als wetenschapper, gaande van maatschappelijke impact tot het verbreden van de eigen inzichten.
- Giftige reacties na mediacommunicatie kunnen leiden tot zelfcensuur. Het is goed om je daar als wetenschapper bewust van te zijn en elke vorm van zelfcensuur te vermijden. Bijvoorbeeld, het bewust niet vermelden van de klimaatverandering als hoofdoorzaak van de toenemende droogte- en overstromingsproblematiek, om bepaalde publieke reacties te vermijden, is een vorm van ongewenste wetenschappelijke censuur.
- Wetenschappers moeten de kans grijpen om beleidskeuzes van beleidsvoerders of regeringen te bekritiseren, maar enkel wanneer de kritiek gestoeld is op wetenschappelijke kennis binnen de eigen discipline. Beleidsmakers moeten vaak ook rekening houden met kennis uit andere disciplines of die kennis afwegen tegenover andere belangen en keuzes, maar het is daarbij belangrijk dat alle relevante wetenschappelijke kennis gecommuniceerd wordt en in overweging wordt genomen.
- Het opnemen van maatschappelijk engagement gaat vaak gepaard met multidisciplinaire en multiculturele samenwerking, wat naast het versterken en verbreden van de eigen vaardigheden voor de wetenschapper het vermogen verhoogt om vanuit verschillende en andere perspectieven te denken, wat een waardevolle terugkoppeling geeft naar het eigen onderzoek.

8. Algemene besluiten en generieke aanbevelingen

Vanuit meerdere disciplines worden hier waardevolle goede praktijken aangebracht, die zelfs tot voorzichtige conclusies kunnen leiden. Die meteen veralgemenen naar alle andere wetenschapsdomeinen is zeker niet gerechtvaardigd, maar minstens nodigen ze de onderzoekers in andere domeinen uit om die naar hun waarde en bruikbaarheid in hun domein te beoordelen.

Een centraal element in de bijdragen is de noodzakelijke band tussen het maatschappelijk engagement en de wetenschappelijke expertise van de onderzoeker: met andere woorden "Schoenmaker, blijf bij uw leest". De volgende aspecten verdienen aandacht en komen aan bod in de bijdragen:

Maatschappelijke betrokkenheid: Wetenschappers hebben een signaalfunctie en kunnen hun onderzoeksresultaten gebruiken om urgente problemen aan te kaarten.
Neutraliteit en betrouwbaarheid: Critici vrezen dat activisme de objectiviteit van wetenschappelijk onderzoek aantast, waardoor de wetenschap minder als onafhankelijke bron wordt gezien.

Verglijdende grens: De grens tussen 'feiten delen' en 'politieke actie' wordt vaker overschreden. Sommige wetenschappers vinden dat hun taak verder gaat dan enkel informeren. Activisme is in die visie ook onderdeel van verantwoord burgerschap.
Transparantie: Activisme kan samengaan met betrouwbare wetenschap, mits de wetenschapper open en transparant is over de eigen standpunten en beslissingen. Wetenschappers die actievoeren, bijvoorbeeld in hun toga, krijgen zowel applaus voor hun zichtbaarheid als kritiek op hun activistische rol door het misbruiken van hun academische autoriteit.

Multidisciplinariteit: De maatschappelijke problemen en wereldproblemen stellen zich over het algemeen niet in één precies domein, en moeten dus vanuit vele disciplines in een holistische systeemaanpak benaderd worden.

Dit Standpunt handelt over een heel breed en tegelijk relevant thema dat ook uitvoerig behandeld wordt in de buitenlandse academies en wetenschappelijke instellingen zoals de KNAW en NWO in Nederland, de Royal Society in de UK, de National Academies in de VS, en een recente workshop van de Europese Commissie (zie referenties in Sectie 9). Ook voor de KVAB past dit perfect in de missie: "Extern streeft de Academie naar het vergroten van het draagvlak in de samenleving voor kunst en wetenschap en naar het verrijken van het maatschappelijk debat met wetenschappelijke kennis en inzichten."

De lezer kan de specifieke aanbevelingen van de auteurs lezen op het einde van hun Sectie omdat die onmiddellijk aansluiten op die Sectie. Soms zijn die niet rechtstreeks veralgemeenbaar naar andere disciplines. Er kunnen wel enkele concrete generieke aanbevelingen geformuleerd worden.

Voor de onderzoekers: Engagement en Integriteit

- Benut waar betekenisvol maatschappelijk engagement als kompas: Gebruik persoonlijke en maatschappelijke betrokkenheid als een legitieme en waardevolle drijfveer voor het formuleren van relevante onderzoeksvragen.
- Waak over methodologische objectiviteit: Garandeer dat de uitvoering en analyse van het onderzoek strikt onafhankelijk en volgens de regels van de discipline gebeuren, ongeacht de initiële motivatie.
- Onderscheid academische vrijheid van persoonlijke mening: Erken dat academische vrijheid een professioneel recht is dat onlosmakelijk verbonden is met wetenschappelijke integriteit. Waar de vrijheid van meningsuiting de democratie dient, kadert de academische vrijheid binnen de vooruitgang van kennis via methodologische verantwoording.

Voor de onderzoekers: Communicatie en Impact

- Communiceer met nuance en transparantie: Formuleer wetenschappelijke bevindingen helder en toegankelijk voor het brede publiek en overheden. Wees expliciet over de maatschappelijke impact van inzichten, maar benoem daarbij ook consequent de onzekerheden en de grenzen van de huidige kennis.

Voor beleidsmakers en universiteiten

- Bescherm de professionele standaard: Faciliteer een klimaat waarin het onderscheid tussen wetenschappelijk onderbouwde standpunten (academische vrijheid) en persoonlijke opinies gerespecteerd wordt, om de publieke geloofwaardigheid van de wetenschap te bewaken.

Voor financieringsinstellingen en instituten

- Veranker wetenschapscommunicatie in de loopbaan: Waardeer en honoreer onderzoekers die actief inzetten op wetenschapscommunicatie. Maak dit waar betekenisvol een integraal en meetbaar onderdeel van zowel carrière-evaluaties als de beoordeling van projectaanvragen.

9. Algemene referenties

Patrick Jansen. UHD Ecologie aan Wageningen University & Research, "*Uit het lab, op de barricade*", NWO Onderzoeker als activist, 2019. https://www.nwo.nl/uit-het-lab-op-de-barricade

Wat doet activisme met de betrouwbaarheid van de wetenschap? NWO Juni 2025 https://www.nwo.nl/wat-doet-activisme-met-de-betrouwbaarheid-van-de-wetenschap

Joos Vandewalle, Erika Vlieghe, Karolien Poels e.a., "*Vertrouwen in de wetenschap(per)",* Standpunt KVAB, 2024. https://kvab.be/sites/default/rest/blobs/4141/tw_vertrouwen%20in%20de%20wetenschapper.pdf

Angela T. Bednarek, Ben Miyamoto, Kristin Corbett, and Chhaya Kolavalli, "*How and why funders support engaged research*", PNAS, 30 December, 2024 https://doi.org/10.1073/pnas.2400931121

Tristram D Wyatt , Charlie J Gardner, Aaron Thierry, "*Actions speak louder than words: the case for responsible scientific activism in an era of planetary emergency,*" Perspective, UK Royal Society 17 juli 2024 https://doi.org/10.1098/rsos.240411

US National Academies of Sciences, Engineering and Medicine "*Building Institutional Capacity for Public Engagement with Science*", 28 augustus 2025 webcast. https://www.nationalacademies.org/units/DBASSE-Ad%20Hoc-17-04/event/45568

Workshop report European Commission, "*Trust in Science for Policy*", 12-13 September 2024, Ispra Italy, 2025 https://doi.org/10.2760/6212198

Activism and academia: an interdisciplinary dialogue on academic freedom and social engagement – 2024 https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/1360080X.2024.2390197 https://ap.lc/WsdnC

"*This is not research, this is activism*": Positionality, Palestine, and the limits of critical scholarship in German academia - 2026 https://link.springer.com/article/10.1007/s42597-026-00171-y

Examining Views about Academic Freedom at Institutions of Higher Education in the US – 2025 https://link.springer.com/article/10.1007/s10755-025-09845-6

The examined institution: academic freedom, freedom of thought, and the politics of knowledge in Further and Higher Education https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/0309877X.2026.2664329#d1e126

Academic Freedom & the Politics of the University – 2024 https://www.jstor.org/stable/48784947?seq=1

Academic Freedom and the role of the University – a project for 2026
https://www.staff.lu.se/academicfreedom

International Conference on Academic Freedom, Human Rights and the Role of Academia
https://ap.lc/hyNAg

Academic freedom in Sweden
https://ap.lc/Hmioh

What Is the State of Academic Freedom at German Universities? Insights from a Representative Survey
https://l1nq.com/r32xc29

Wissenschaftsfreiheit in Deutschland leidet
https://l1nq.com/stq5hq8

Grey Zones, Red Lines: Defending academic freedom in law and politics. New report on shrinking academic space in Germany
https://ap.lc/LWyQy

Protecting scholars and the freedom to think, question, and share ideas
https://www.scholarsatrisk.org/resources/free-to-think-2025/

Science activism is surging – which marks a culture shift among scientists
https://ap.lc/oABMu

Actions speak louder than words: the case for responsible scientific activism in an era of planetary emergency – 2024
https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC11251756/

The activism responsibility of climate scientists and the value of science-based activism - 2025
https://www.nature.com/articles/s44168-025-00241-6

Scientists as activists: An ethnography of the 'critical moments' in scientists' transition to climate activism - 2026
https://journals.plos.org/climate/article?id=10.1371/journal.pclm.0000828

Science activism is surging. This marks a culture shift among scientist - 2023
https://www.asbmb.org/asbmb-today/policy/072923/science-activism-is-surging

How scientists can contribute to the social movements essential to protecting climate and nature - 2025
https://www.nature.com/articles/s44168-025-00268-9

Archaeology, Activism, and Protest: Mobilizing the Past for Social Change – 2025
https://link.springer.com/article/10.1007/s10761-024-00775-1

Militantisme et recherche historique - 2003
https://shs.cairn.info/revue-questions-de-communication-2003-2-page-279?lang=fr

Activisme et recherche sont-ils compatibles? Les scientifiques peuvent-ils justifier leur activisme politique par des prétentions scientifiques? Le géoscientifique Augustin Fragnière et le biostatisticien Servan Grüninger en débattent. – Suisse !! - 2024
https://ap.lc/YoDwZ

La résistance par la mémoire : qu'est-ce que l'activisme mémoriel ? - 2025
https://ap.lc/MROLo

Samenstelling van de werkgroep

Auteurs

Joos Vandewalle
Judi Mesman
Marleen Temmerman
Herman Van Goethem
Xavier Verhelst
Stefaan Walgrave
Patrick Willems

Redactiecomité

Mathijs Lamberigts
Guy Marin
Elisabeth Monard
Joos Vandewalle
Anne-Marie Vandenbergen

RECENTE STANDPUNTEN - https://kvab.be/nl/standpunten

79. Luc Taerwe e.a., *Duurzaam beheer van infrastructuur. Niet alleen een kwestie van budgetten*, KVAB/ Klasse Technische Wetenschappen, 2022.
https://kvab.be/nl/standpunten/duurzaam-beheer-van-infrastructuur
80. Willem Salet, Marleen Spiekman, Staf Roels, Tom Coppens, Ivo Van Vaerenbergh, *Naar klimaatneutrale woongebouwen in 2050, KVAB Denkersprogramma 2022*, KVAB/Klasse Technische Wetenschappen, 2022.
https://kvab.be/nl/standpunten/naar-klimaatneutrale-woongebouwen-2050
81. Sabina Leonelli, Stephan Lewandowsky, *De reproduceerbaarheid van het onderzoek in Vlaanderen: Feitenonderzoek en aanbevelingen*. KVAB Denkersrapport 2022, KVAB/Klasse Technische Wetenschappen en Menswetenschappen, 2022.
https://kvab.be/nl/standpunten/de-reproduceerbaarheid-van-het-onderzoek-vlaanderen
82. Elisabeth Monard e.a., *Vrij onderzoek noodzakelijk voor maatschappelijke uitdagingen, Ruimte voor wetenschap op initiatief van de onderzoeker,* KVAB/Klasse Technische Wetenschappen, Klasse Menswetenschappen, Jonge Academie, 2023.
https://kvab.be/nl/standpunten/vrij-onderzoek-noodzakelijk-voor-maatschappelijke-uitdagingen
83. Herman De Dijn, Gita Deneckere, Danny Praet, Jo Tollebeek, Sabine Verhulst, *Een noodzakelijk goed, Over het blijvende belang van de geesteswetenschappen*, KVAB/Klasse Menswetenschappen, 2023.
https://kvab.be/nl/standpunten/een-noodzakelijk-goed
84. Anne-Marie Simon-Vandenbergen, Kristin Davidse, *Het klimaatdebat in Vlaanderen, Een analyse van taal en communicatie*, KVAB/Klasse Menswetenschappen, Standpunt 84, 2023.
https://kvab.be/nl/standpunten/het-klimaatdebat-vlaanderen
85. Helga Nowotny Ine Van Hoyweghen, Joos Vandewalle, *AI als aanjager van verandering, KVAB Denkersrapport 2023*, KVAB/Klasse Menswetenschappen, 2023.
https://kvab.be/nl/standpunten/ai-als-aanjager-van-verandering
86. Luc Steels, Tom Willaert e.a., *Sociale media, Inzichten en Perspectieven*, KVAB/Klasse Menswetenschappen, 2023. https://kvab.be/nl/standpunten/sociale-media
87. Annie Cuyt, Hans De Winter, Niel Hens, Charles Hirsch, Johan Meyers, Stefaan Poedts, Kevin Van Geem, Veronique Van Speybroeck, *HPC-Vlaanderen in het Europese supercomputing ecosysteem,* KVAB/Klasse Natuurwetenschappen, 2024.
https://kvab.be/nl/standpunten/hpc-vlaanderen-het-europese-supercomputing-ecosysteem
88. Joos Vandewalle, Erika Vlieghe, Karolien Poels, e.a., *Vertrouwen in de wetenschap(per)*, KVAB/Klasse KVAB/Klasse Technische Wetenschappen, Jonge Academie, KAGB, 2024.
https://kvab.be/nl/standpunten/vertrouwen-de-wetenschapper
89. Bert Seghers, Gert Storms, *Wetenschappelijke integriteit in perspectief*, VCWI, KVAB/Klasse Menswetenschappen, Natuurwetenschappen, Technische wetenschappen, Kunsten, 2024.
https://kvab.be/nl/standpunten/wetenschappelijke-integriteit-perspectief
90. Alexander Sevrin, Archisman Ghosh, Ken Haenen, Thomas Hertog, Hans Plets, Dirk Van Dyck, Jürgen Van Gorp, Bernard Vanheusden, Nick van Remortel, *De Einsteintelescoop, Blik op Oneindig*, KVAB/Klasse Natuurwetenschappen, 2024. https://kvab.be/nl/standpunten/de-einsteintelescoop-blik-op-oneindig
91. Bea Cantillon, Wim Van Lancker, Ivo Van Vaerenbergh, e.a., *ETS2 en het Europees Sociaal Klimaatfonds voor een rechtvaardige transitie naar koolstofneutrale woningen*, KVAB/Klasse Menswetenschappen, Technische Wetenschappen, 2025. https://kvab.be/nl/standpunten/ets2-en-het-europees-sociaal-klimaatfonds
92. Alain De Nauw, *Het nieuwe Strafwetboek, Enkele juridische reflecties,* KVAB/Klasse Menswetenschappen, 2025 https://kvab.be/nl/standpunten/het-nieuwe-strafwetboek-enkele-juridische-reflecties
93. Franzis Preckel, Lianne Hoogeveen, Joos Vandewalle, Lieven Verschaffel, *Cognitief talent onder druk: uitdagingen en opportuniteiten voor het Vlaamse onderwijs,* KVAB/ Klasse Menswetenschappen, Technische Wetenschappen, 2025. https://kvab.be/nl/standpunten/cognitief-talent-onder-druk
95. Karen Maex, Elisabeth Monard e.a., *Op het Snijvlak van Kunst en Wetenschap, Getuigenissen en essays uit Vlaanderen en Nederland,* KVAB/Klasse Natuurwetenschappen, Technische wetenschappen, 2026.
https://kvab.be/nl/standpunten/op-het-snijvlak-van-kunst-en-wetenschap

Moeten wetenschappers veilig in hun ivoren toren blijven, of is het juist hun plicht om de barricaden op te gaan? In een tijd van urgente crises, zoals de klimaatverandering, sociale media, AI, covid… rust er een zware druk op de wetenschap. De samenleving en het beleid verwachten niet alleen feiten, maar ook richting. Toch roept dit een fundamentele vraag op: hoe ver kan een onderzoeker gaan in zijn/haar maatschappelijk engagement zonder zijn/haar wetenschappelijke geloofwaardigheid te verliezen? Waar eindigt de objectieve analyse en begint het persoonlijke activisme?

In de bijdragen nemen zes erkende onderzoekers u mee naar het hart van dit dilemma. Vanuit hun eigen praktijkervaring reflecteren zij op de complexe rollen die zij vervullen in het publieke debat. Zij onderzoeken de wankele grens tussen het delen van kennis enerzijds en politieke actie anderzijds. Zij werpen de vraag op of een 'toga op de barricaden' de wetenschappelijke autoriteit versterkt of juist ondermijnt. Is het mogelijk om tegelijkertijd een objectieve expert, een scherpe columnist én een betrokken burger te zijn?

Het resultaat is een rijkgeschakeerd palet aan inzichten dat verder gaat dan de theorie. Door hun persoonlijke getuigenissen te delen, bieden de auteurs, allen leden van de KVAB Academie, Gouden Penning van KVAB, de Jonge Academie en de Nederlandse KNAW, een eerlijke blik op de uitdagingen waar de moderne wetenschapper voor staat, gaande van de druk om wervend te communiceren met het oog op financiering tot de moed die nodig is om de brug te slaan tussen feiten en actie. Deze bundeling van doorleefde bijdragen vaak met aanbevelingen nodigt u uit om mee na te denken over hoe we de autoriteit en de essentiële rol van de wetenschap nu en in de toekomst kunnen borgen in een wereld waar het engagement meer en meer gewaardeerd wordt.

De reeks Standpunten van de Academie is een bijdrage tot het wetenschappelijk onderbouwd debat over actuele maatschappelijke en artistieke thema's. De auteurs, leden en werkgroepen van de Academie schrijven in eigen naam, onafhankelijk en met volledige intellectuele vrijheid. De goedkeuring voor publicatie door een of meerdere Klassen van de Academie waarborgt de kwaliteit van de gepubliceerde studies.

Vlaamse overheid